

હરિ:ૐ આશ્રમ પ્રકાશિત

॥ હરિ:ૐ ॥

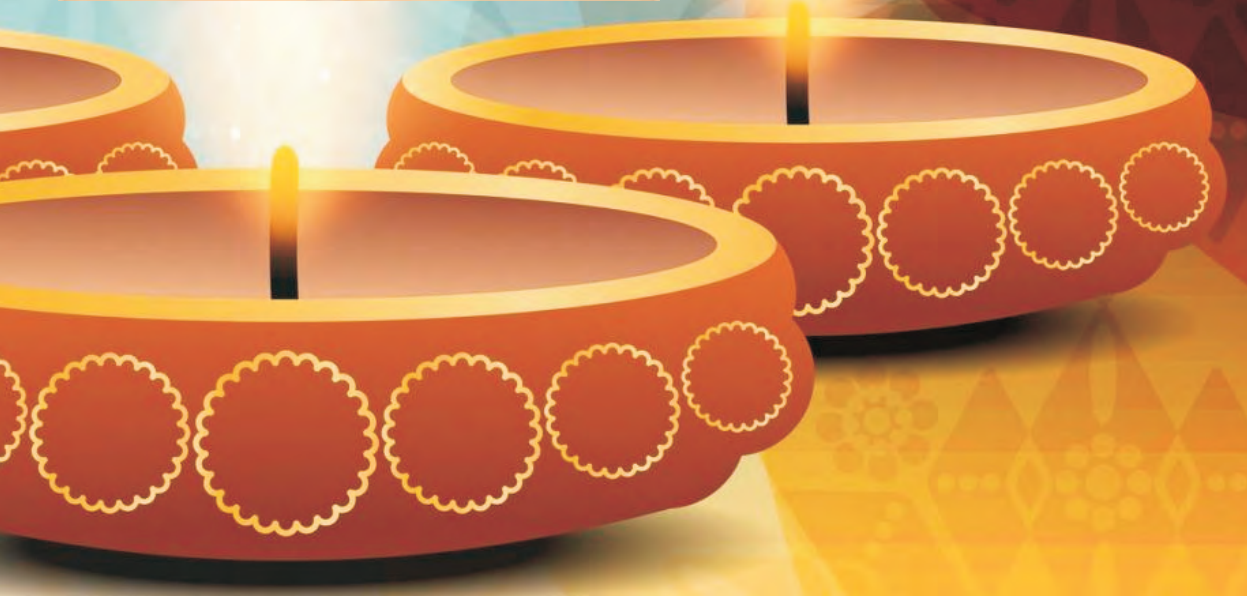
હરિ:ૐ ગુંજન

HARI:OM GUNJAN (Gujarati Bi-Monthly)

Vol. 1 • Issue : 2 • 5th September, 2018 • Price : Rs. 10

સર્વે સ્વજનોને
દિપાવલીની
શુભકામના તેમજ
નૂતન
વર્ષાભિનંદન

હરિ:ૐ આશ્રમ, નડિયાદ પ્રકાશિત

હરિ:ૐ ગુંજન

'HARI:OM GUNJAN' (Gujarati Bi-monthly)

● વેબસાઇટ-ઈ-મેઇલ ●

www.hariomashram.org
hariommota10@gmail.com

ટ્રસ્ટીમંડળ

વર્ષ-૧, અંક-૩

નવેમ્બર-ડિસેમ્બર, ૨૦૧૮

શ્રી ગૌતમભાઈ વાડીભાઈ પટેલ
શ્રી જિતેન્દ્રકુમાર જી. અમીન
શ્રી રાજેન્દ્રભાઈ બી. રાવલ
શ્રી જોગેશભાઈ ડી. પટેલ
શ્રી પ્રણવભાઈ એસ. પટેલ

લવાજમ દર

છૂટક નકલ : રૂ. ૧૦/-
વાર્ષિક : રૂ. ૬૦/-
પાંચ વર્ષ માટે : રૂ. ૨૫૦/-
દસ વર્ષ માટે : રૂ. ૪૦૦/-

હરિ:ૐ ગુંજન અંગે

૧. ભેટની રકમ હરિ:ૐ આશ્રમના નામે મનીઓર્ડરથી કે ચેક/ડી.ડી./ ઈ-બેંકિંગ મારફતે આશ્રમના સરનામે મોકલવા વિનંતી.

(ઈન્કમેટેક્સ એક્ટની કલમ-૮૦- જી-(પ)ની નીચે ભેટની રકમ કરમુક્તિ પાત્ર છે.

૨. હરિ:ૐ આશ્રમ,
પો.બો.નં. ૭૪, નડિયાદ,
પીન કોડ : ૩૮૭૦૦૧.
મો. ૭૮૭૮૦૪૬૨૮૮

● ટાઈપ સેટિંગ ●

સત્યમ કમ્પ્યુટર, અમદાવાદ

● પ્રકાશન સ્થળ ●

૮૮, પાયલ પાર્ક, સેટેલાઈટ,
અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૧૫

નિવેદન

દીપોત્સવી એટલે પ્રકાશનો ઉત્સવ ! આનંદ અને ઉલ્લાસનો ઉત્સવ ! જેમાં પાંચ-પાંચ ઉત્સવોનું સંમિલન. આપણી સંસ્કૃતિની ઉત્તમ વિચારધારાનું ઘોતક, પોષક અને સંવર્ધક રહ્યું છે.

અમાસની અંધારી રાત્રે અજવાળાં ફેલાવતા દીવડા પ્રગટાવીને અંતરમાં પ્રકાશ પાથરવાની પ્રાર્થના સૂચવતો ઉત્સવ તે 'દીપાવલી'. શરીર, ઘર અને કુટુંબમાં શુદ્ધિ, નાવીન્ય, પ્રેમ, સદ્ભાવ અને આત્મીયતા કેળવવાનો અવસર એટલે દિવાળી.

પૂ. શ્રીમોટાના શુભાશીર્વાદ સાથે પરમકૃપાળુ પરમાત્માની, મહાલક્ષ્મી દેવીની અને સંતદર્શનની પ્રાપ્તિથી અંતરમાં સદાય ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને ભક્તિના દીવડા દિલમાં પ્રગટે તો દીપોત્સવીનું પર્વ માનવજીવનને શાશ્વત સુખ-શાંતિ પ્રદાન કરે.

“ગુરુના હૃદય-ભાવને સહજમેળે પ્રેમભક્તિથી ને આપણાથી જીવનમાં સ્વીકારી શકાતી હોય તો તે સર્વથી ઉત્તમ છે.

જીવનવિકાસની ભાવનાને જીવનમાં ઉપયોગમાં પ્રવર્તાવવા કાજે સદ્ગુરુનું જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક સેવન કરવાના ભાવે જીવનવિકાસની ભાવનાના આધાર રૂપે સદ્ગુરુ કરેલા હોય તો તે ગુરુ ખપના છે.

ગુરુના આંધળા અનુકરણથી કશો શુક્રવાર વળી શકતો નથી. તે તો જીવનનું અજ્ઞાનતામાં મૃત્યુ છે.”

(પૂ. શ્રીમોટા જીવન અને કાર્ય પૃ. ૫૦૮)

સર્વે સ્વજનો તથા સાધકોને નૂતન વર્ષાભિનંદન...

સર્વે જના: સુખિનો ભવતુ ।

- અસ્તુ, હરિ:ૐ

સંકલન :

ડૉ. ચંપકભાઈ ર. મોદી, નડિયાદ

શ્રી રાજેન્દ્રભાઈ રાવલ

માનદ્તંત્રી, હરિ:ૐ ગુંજન, નડિયાદ

માનદ્તંત્રીશ્રી : રાજેન્દ્રભાઈ રાવલ

❀ લેખન : સંકલન ❀

ડૉ. ચંપકભાઈ ર. મોદી
નડિયાદ.

❀ સંપાદન ❀

ડૉ. ઉષાબેન ખેર

ડૉ. બેલા આર. શાહ

● પમી તારીખે દ્વિમાસિક અંક પ્રગટ થાય છે.

● સરનામું બદલાયું હોય તો ગ્રાહક નંબર સાથે તાત્કાલિક હરિ:ૐ આશ્રમ, નડિયાદને લેખિત જાણ કરશો.

સાધક-લેખકોને નિમંત્રણ

પૂ. શ્રીમોટાના સાધકો-ભાવકોને તથા અન્ય લેખકો-કવિઓએ 'હરિ:ૐ ગુંજન' દ્વિમાસિક સામયિક માટે તેમનું સાહિત્ય કાગળની એક બાજુ સુવાચ્ય હસ્તાક્ષરે હરિ:ૐ આશ્રમ, નડિયાદને મોકલી આપવું.

❀ લખાણ અંગે ❀

- શ્રીમોટાનાં સાહિત્ય વિષયક
- શ્રીમોટાનાં જીવન વિષયક
- પોતાના મૌન-સાધનાના અનુભવો
- કાવ્ય, નિબંધ, વાર્તા કે સંવાદ સ્વરૂપે સાહિત્ય મોકલવું.
- નડિયાદ આશ્રમની પ્રવૃત્તિવિષયક માહિતી યોગ્ય સમયે સામયિકમાં સ્થાન આપવામાં આવશે.
- દ્વિમાસિક સામયિકમાં પ્રસિદ્ધ થતાં અન્ય સાહિત્યકારના અને લેખકના પોતાના અંગત વિચારો છે.

મુદ્રક : સાહિત્ય મુદ્રણાલય પ્રા.લિ.
સિટી મિલ કમ્પાઉન્ડ, કાંકરિયા રોડ,
અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૨૨

ક્રમ	વિષય	પૃષ્ઠ
૧.	માનવીનું મન	૫
૨.	શ્રીમોટાના શિક્ષણ વિષયક વિચારોનું દર્શન અને વર્તમાન સ્થિતિ	૭
૩.	લગ્ને હજો મંગલમ્	૧૦
૪.	મોટાયરણે આંતરપ્રવેશ	કાર્તિકેય અ. ભટ્ટ ૧૨
૫.	જીવનપરાગ - અભિપ્રાય કશાયનો બાંધી લેવો ઘટે નહિ	૧૮
૬.	પૂજ્યશ્રી મોટાના ૧૨૧મા અવતરણ દિને નરોડા ખાતે ઉત્સવ (ટૂંક અહેવાલ)	૨૪
૭.	હરિ:ૐ આશ્રમ, નડિયાદનો વાર્ષિક અહેવાલ	૨૫

સાચા સુખની શોધ

આપણી પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિ જાણ્યે-અજાણ્યે સુખની શોધમાં છે, પણ સુખ શું એ આપણે સમજી શક્યાં નથી હોતાં. સુખ ક્ષણિક ક્યું ને હંમેશનું ક્યું તેની આપણને સમજ પડતી નથી. જગતમાંના આપણા વ્યવહારમાં આપણે જોઈએ છીએ કે જે કોઈથી આપણો સ્વાર્થ વધારે સધાતો હોય તેનાથી જો બીજાથી ઓછો સધાતો હોય તેવાને છોડી દઈને પેલાને આપણે પકડીશું. ત્યાં પ્રત્યક્ષ લાભ વધારે આપણે જોઈ શકીએ છીએ, તેથી એમ કરીએ છીએ. એવી જ રીતે આપણે વિચારવું જોઈએ કે જે સુખની લાગણી અનુભવવા આપણે મોહમાં તણાઈએ છીએ, તે સુખ લાંબો વખત ટકતું નથી. વળી પાછું સુખ અનુભવવા બીજી તરફના મોહમાં મનને જવું પડે છે. એમ સુખ મેળવવા માટે સતત મનને એકમાંથી બીજામાં ને બીજામાંથી ત્રીજામાં, એમ વારંવાર દોડ્યાં જ કરવું પડે છે. કોઈપણ એક વસ્તુમાં કે એક જ વૃત્તિમાં કે એક જ વિચારમાં એને કાયમનું સુખ મળ્યાં કરતું નથી; અને છતાં સુખની ઈચ્છા તો માનવસ્વભાવમાં છે જ. એટલે કાયમનું સુખ મળે એવી કોઈ સ્થિતિ પણ હોવી જોઈએ ને? તે સુખની સરખામણીમાં સાધારણ સુખ કંઈ પણ વિસાતમાં નથી. જો આપણને એકવાર પૂરેપૂરું હૃદયથી સમજાઈ જાય ને અનુભવમાં ઊતરી જાય કે સાચું સુખમોહ બાજુના વાતાવરણમાં નથી તો એ સુખ શેમાં મળે એ બાજુ આપણને ખોળવાનું મન થાય. જ્યાં સુધી એ સાચું સુખ ખોળવાનું મન નથી ત્યાં સુધી આપણે અટવાયાં જ કરવાનું છે.

'જીવનપરાગ' : પૃ. ૪૯

૧. માનવીનું મન

જીવનનું ચિંતવન કર્યા વિના અથવા તો એનું એકધારાપણું કોઈ ને કોઈ રીતે ચલાવ્યા કર્યા વિના માનવીનું મન પીગળી શકતું નથી. સદ્ભાવની ભૂમિકા હોવી એ એક વસ્તુ છે ને એને જીવનના પરિણામ કે પરિપાકમાં કામ કરાવતી-અનુભવાતી-જોવી એ બીજી વાત છે. એવી સદ્ભાવની ભૂમિકા મળેલી હોવા છતાં જે જીવ સળવળવાનું કરતો નથી તે મળેલી મૂડી હોવા છતાં ભિખારીની દશામાં પડી રહેવા જેવું કરે છે.

સદ્ભાવિક જીવનું કર્તવ્ય

જો એવું ખરેખર હોય તો એવા જીવે શું કરવું એવો પ્રશ્ન સહેજે ઊઠે છે. એવા જીવે ભાવનાનું જોર કરી, બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરી, જીવનના સર્વ પ્રસંગોમાં, સંબંધોમાં, વર્તનમાં પ્રભુભાવની ધારણા જીવતી રખાવવા કે રહ્યા કરે તે રીતે વર્તવા માટે ભગીરથ પ્રયત્ન કરવો જોઈશે. કોઈ કોઈ ઠેકાણે પાણી નજીકમાં હોવા છતાં તેની ઉપરનું પડ એવું તો કઠણ પથ્થરવાળું હોય છે કે સુરંગ ફોડતાં પણ તે તૂટતું નથી. અમારા એક આશ્રમમાં એવું વળું આવ્યું હતું. પાણી છેક નજીક છે, એવાં સ્પષ્ટ લક્ષણો દેખાવા છતાં પથ્થરનું ઉપલું વળું સુરંગ દેવા છતાં તૂટી શકતું ન હતું. બે ચાર ઠેકાણે તેવું કરવું પડ્યું ને ઘણી જ મહેનતે તે સરખું કરાવતાં પાણી નીકળ્યું. જેને સદ્વસ્તુ પરત્વેની ભાવનાયુક્ત સમજણ છે, જેણે સંત જીવાત્માનો સત્સંગ સેવ્યો છે, તે જીવને પડી રહેલો જોતાં દિલમાં દુઃખની કંપારી વઘૂટે છે.

સત્સંગનો સ્પર્શ

તો શું જે સત્સંગની ભાવના યુગયુગથી સમાજમાં ચાલી આવેલી છે અને આજે પણ જે ભાવના મરી પરવારી નથી એ ભાવના સાચી કે ખોટી? જો એ સાચી ગણીએ તો ખામી આપણી કે સત્સંગની? જો

સત્સંગની ખામી ગણીએ તો એવા સંત જીવાત્માની હાલની દશા આપણને સ્પષ્ટ સૂચવશે કે તેઓ પોતાની દશામાં મસ્ત જેવા છે જ; અને આત્મદશાનાં પ્રત્યક્ષ લક્ષણો એમના જીવનમાં કે એમના પરિચયમાં આવેલાઓને પ્રત્યક્ષ અનુભવે સમજાય એવાં હોય છે. જો તેવું તેમના વિષે આપણને લાગે તો પછી આપણી સદ્ભાવના તેમના વિષે પૂરી હોવા છતાં આપણી તે ભાવના ભગવાનની ક્રિયાત્મક શક્તિના પ્રવાહરૂપ કેમ નથી બની એ પ્રશ્ન પણ ઊઠે જ. પણ રૂપા ઉપર સોનાનો ઢોળ ચઢે, પણ વપરાશમાં આવતાં તે ઢોળ ઊતરી જાય છે એવી રીતે સત્સંગનો પાસ તો લાગે, પણ પાછાં માનવી જીવ સંસારમાં પડીને એનું સેવન, ચિંતવન ભાવનાના સ્વરૂપમાં ચાલુ રાખી શકતાં નથી. પરિણામે, આવેલો કે ચઢેલા ભાવનો સ્પર્શ તદ્દન મોળો પડી જાય છે, અને તે માનવી જીવ પોતે ખાલી ને ખાલી જેવો જ રહી ગયો હોય એમ તેને લાગે છે.

તો શું સત્સંગનો સ્પર્શ પણ મોળો પડી જાય? શું એ પણ નક્કર વસ્તુ નથી? એવા સવાલ પણ ઊઠે. જવાબ એ છે કે સત્સંગના સ્પર્શના સંસ્કાર માનવીના અંતરમાં પડવા એ એક વાત છે અને તે સ્પર્શ તેના હાલના જીવનમાં કામ કરતો થઈ જવો એ બીજી વાત છે. અને તે એમ કામ કરતો કેવી રીતે બની જાય એ વળી જુદી જ વાત છે.

સત્સંગનો સ્પર્શ (એટલે કે તેની ચાલુ જીવનમાં પરિવર્તનકારી અસર) એ કંઈ એક બાજુના બળનું પરિણામ નથી. એનો મેળ તો સદ્ભાવની જીવે પણ પોતાની તરફથી કરવો પડશે. જીવનમાં બીજાં બધાં ક્ષેત્રો કરતાં સત્સંગના સ્પર્શની કિંમત હજાર ગણી એવા માનવીના મનથી અંકાયેલી હોવી જોઈશે. જીવનના સર્વ પ્રસંગ, વર્તન, સંબંધ, વ્યવહારમાં

એનું મન જીવનના સદ્ભાવને જ મહત્વ મળ્યા કરે એવી રીતે વર્તતું થઈ ગયેલું હોવું જોઈશે.

એવા જીવનનું લક્ષણ

એને જ્યાંત્યાં યુદ્ધ આપ્યા જ કરવાનું બનશે. જેમ જેમ ભાવનાની અખંડતા જળવાયા કરશે તેમ તેમ યુદ્ધની તેવી અનેક પરંપરાઓ અને હારમાળાઓ એના જીવનમાં અખંડ ધારાવત્ પ્રત્યક્ષ તે અનુભવશે; એટલું જ નહિ, પણ તેમાં ઝંપલાવ્યા વિના તે રહી શકશે નહિ. એ તો એના જીવનનું એક લક્ષણ જ બની રહેલું હશે. એનું માનસ સંસારી ઘટનાઓને સંસારીની રીતે વિચારતું જ અટકી જશે. એના તે સત્સંગના સ્પર્શના ભાવ અને પ્રકાર એમ કોઈ ઓર છે કે જમીન ઉપર છે, એવું લાગતું હોવા છતાં એની મનોભાવના તો જમીન ઉપરથી ઊંચે ઊડતાં વિમાન જેવી બની જશે. એટલે એ માનવી જીવ સંસારમાં હોવા છતાં સંસારના સંબંધોમાં, વર્તનમાં, વ્યવહારમાં, વિચારવૃત્તિમાં-બધામાં જ કોઈ એક ચેતનાયુક્ત સાંકળ જોડાયેલી અનુભવશે.

આપણી ખામી ને તેનો ઉપાય

આપણા સંબંધમાં આમ અને એમ ઈચ્છા હોવા છતાં બનતું કેમ નથી? કારણ કે આપણામાં એવી અદમ્ય ઈચ્છા પ્રગટી નથી. એવી ઈચ્છા પ્રકટતાં આપણાથી પછી બેસી રહી શકાતું જ નથી. ત્યારે એવી ઈચ્છા પ્રગટાવવા કરવું શું? એ ઈચ્છા અંતરમાં તો પડેલી જ છે; પણ બહારનો દુર્ગ તે તોડી શકતી નથી. માટે એને તોડવાને માટે સદ્ભાવભર્યા ચિંતન-પ્રાર્થના સાથે સંસારના સર્વ સંબંધ, વર્તન, વ્યવહાર, વિચાર વગેરેમાં રાગદ્વેષાદિની ભૂમિકાથી વિચારવાનું ને વર્તવાનું ન રાખતાં ખરા જીવનનો ભાવ ટકે ને વધે ને તેમાં આપણું સ્થિરપણું જળવાયા કરે, એમ થવું ઘટે. એવું જો થઈ શકે તો આપણી ઈચ્છાને પાંખો આવ્યા

વિના રહે જ નહિ અને એમ થતાં જીવનની ઉચ્ચ ગતિ અને સ્થિતિ સ્વાભાવિક બની જાય.

ત્યાં સર્વેને પ્રણામ અને સ્મરણ.

અમારો પ્રેમ

ગઝલ

અમારા પ્રેમની ઝોળી સદા ખાલી રહ્યા કરતી, ભિખારી ભીખ માગે છે, છતાં ક્યાંયેથી ના મળતી. ભીખ્યો તે પ્રેમ ના મળશે અરે! શીદ તું ચઢ્યાં કરતો! ચઢ્યાં કરવાં વિષે હૃદય મૂક્યો રસ છે પ્રભુએ શો!

કુંભકોણમ્

તા. ૨૮-૧૨-૧૯૪૭

ગઝલ

અમારે ચાહી ચાહીને રહેવાનું બધાંમાં છે, અમારી ચાહવા કેરી બધાંને, રીત ન્યારી છે. અમારો પ્રેમ ન્યારો છે, બધાં સાથે જુદો જુદો. છતાં યે એકસરખો છે, જુદો લાગે છતાં ભેળો. અમારે તો બધાંનેયે સમજી સમજી વળગવું છે, રહ્યા કરીએ હૃદય વળગી-ન અમને કોઈ વળગે છે! વળગવા તો જતાં કોને મૂકે તરછોડી આધે તે, જતાં કરવા હૃદયપ્રેમ સ્વજન ગણના કરે ના તે. અમે રાચી રહ્યા સહુમાં;-સહુ રાચે જ નિજ નિજમાં, અમારે તો પડી સહુની;-પડી એમના સ્વજન દિલમાં. જતાં કરવા સ્વજન કેરું ભલું, અમને નકારે છે, સ્વજન એવાં દીધા પ્રભુએ કૃપા કરીને જ કસવાને. કસી જોજો, કસી જોજો, જરા ના રાખશો બાકી, નહીંતર તો ભૂમિકા સૌ જણાશે શી રીતે પાકી? જીવન વિકસાવવા દૃઢ શાં સ્વજન દીધાં પ્રભુએ તો, બધી રીતે હૃદય મુજને તમોમાં રાખજો પૂરો.

કુંભકોણમ્

તા. ૨૭-૧૨-૧૯૪૭

*

‘જીવનસંદેશ’ પૃ. ૩૭ થી ૪૧

૨. શ્રીમોટાના શિક્ષણ વિષયક વિચારોનું દર્શન અને વર્તમાન સ્થિતિ

શ્રીમોટાના શિક્ષણ વિષયક વિચારો વર્તમાન સમયમાં વિશેષ ઉલ્લેખ માંગી લે તેવા છે. તેઓ કહે છે કે કશી જ બાબતનો બાળક પર બળાત્કાર ન થાય તે રીતની કેળવણી તેને આપવી જોઈએ. આજે અભ્યાસની બાબતમાં મા-બાપ જરા વધારે પડતો રસ દાખવવા લાગ્યા છે. એક પ્રકારની ઘેલછા માબાપમાં જોવા મળે છે. બાળકને ડોક્ટર કે ઈજનેર બનાવવાનાં મા-બાપનાં સ્વપ્નો બાળક પર લાદવામાં આવે છે.

આ સંદર્ભમાં શ્રીમોટા કહે છે, “મોટાં પુત્ર પુત્રીઓ વિશે કોઈ પણ પ્રકારની આસક્ત ઈચ્છાઓ રાખશો નહિ. જે બાળકો પર મા-બાપની રાગાસક્ત તીવ્ર ઈચ્છાઓના હુમલા થયેલા છે. તેઓ ઘણીવાર મા-બાપની ઈચ્છા વિરુદ્ધનાં જ નીવડેલા છે. સંતાનો આપણી રીતે નહિ પરંતુ તેની રીતે શીખે એમ એને પાસાં પાડવાનું કામ ભગવાને આપણને સોંપેલું છે.”

આજે શાળા-કોલેજોમાં શિક્ષક અને વિદ્યાર્થી વચ્ચેના પરસ્પરના સંબંધોમાં કેવી પરિસ્થિતિ પ્રવર્તે છે તેનાથી આપણે સૌ અજાણ નથી. આ સંદર્ભમાં શ્રીમોટા કહે છે :

“આજના શિક્ષણમાં શિક્ષક અને વિદ્યાર્થી વચ્ચે કોઈ પણ પ્રકારનો ભાવ સંબંધ રહ્યો નથી. જેને શીખવાનું છે તેનામાં પણ શીખવનાર વ્યક્તિ પ્રત્યે સદ્ભાવ જાગેલો હોવો જોઈએ. આ સંબંધ શિક્ષક અને વિદ્યાર્થીમાં પરસ્પર પ્રગટેલો હોવો જોઈએ.” અભ્યાસ, રાષ્ટ્રીય ચળવળ અને અધ્યાત્મ માર્ગમાં શ્રીમોટાના સહયાત્રી અને પૂર્વાવસ્થામાં શિક્ષક રહી ચૂકેલા શ્રીરંગ અવધૂતજી “ગુરુદેવો ભવ”ની સાથે / સામે “શિષ્ય દેવો ભવ”નો આદર્શ રજૂ કરે છે.

પૂર્વાવસ્થામાં પૂ. શ્રીમોટા એક શિક્ષક અને

આદર્શ કેળવણીકાર હતા. શ્રીમોટા નડિયાદની હરિજનશાળામાં શિક્ષક તરીકે કામ કરતા હતા. ત્યારના પ્રસંગને યાદ કરતાં કહે છે : “એક વખત શાળાની મુલાકાત થિયોસોફી અને હોમરૂલ ચળવળના નેતા વિદેશી સન્નારી શ્રીમતી ડૉ. એની બેસન્ટ સાથે ગોઠવવામાં આવી. સમય પાંચનો નક્કી થયો હતો. પરંતુ ૫-૩૦ સુધી શ્રીમતી ડૉ. એની બેસન્ટ ન આવ્યા તેથી મેં બાળકોને છોડી મૂક્યાં. સાંજે ૬.૦૦ વાગે એની બેસન્ટ આવી પહોંચ્યા.”

સ્થાનિક નેતાઓએ મને પૂછ્યું, શા માટે મેં બાળકોને છોડી મૂક્યાં ? ઉત્તરમાં મેં કહ્યું હતું કે બાળકો કંઈ ઘેટાં, બકરાં છે ? નાનાં બાળકોને આમ પૂરી રાખવા હિતાવહ છે ? તમે લોકો સમય ન સાચવી શકો તેની શિક્ષા બાળકો શા માટે ભોગવે ? શ્રીમતી ડૉ. એની બેસન્ટ મારી વાત સાથે સહમત થયા હતાં.

પરદેશમાં વિદ્યાર્થીઓ પોતાના અભ્યાસ માટેનો ખર્ચ જાત કમાણી દ્વારા ઊભો કરે છે. શ્રીમોટાએ કહ્યું હતું. “અર્નિંગ એન્ડ લર્નિંગ (Earning and Learning)નો મહાવરો આપણે ત્યાં પરદેશની માફક જરૂરી છે. શ્રમની પ્રતિષ્ઠા ગાંધીજીએ આચરણમાં મૂકી બતાવી હતી. જેને આજે આપણે ભૂલી ગયા છીએ. શ્રીમોટાએ પણ જાતે કમાઈને ભણવાનું ચાલુ રાખ્યું હતું.

પૂ. શ્રીમોટા કહેતા : વિદ્યાર્થીનું જીવન નક્કર અને સહિષ્ણુ બને, નબળું પોયું ના રહે. એનું ડરપોકપણું જાય, બહાદુર બને એવા પ્રયોગો આપણે કરવા જોઈએ. વિદ્યાર્થીઓમાં ચારિત્ર્યઘડતર, ખડતલ શરીર તથા સેવા ભાવનાના ગુણો પ્રગટે તે માટે

શ્રીમોટા એમ ઈચ્છતા કે ધર્મના મૂળ સિદ્ધાંતોનો અભ્યાસ, વ્યાયામ, શ્રમદાન કરવા જોઈએ. શ્રીમોટાએ અધ્યાત્મ સાથે વિજ્ઞાન કેળવવા પર પણ ભાર મૂક્યો હતો.

એમ. જી. સાયન્સ કોલેજના ભૂ.પૂ. આચાર્ય ખ્યાતનામ વૈજ્ઞાનિક રસાયણશાસ્ત્રી, દેશ વિદેશની અનેક ડિગ્રીઓ ધરાવતા સંસ્કૃત વિષયના સ્વ. ડૉ. આર. ડી. દેસાઈ “સંસ્કૃતિના સંરક્ષક” નામના શ્રીમોટા વિશેના એક લેખમાં લખે છે. “શ્રીમોટાના વિચારો જેમાં વિશ્વધર્મ અને વિશ્વબંધુત્વના બીજ રહેલા છે. તેની આજે વિશ્વને જરૂર છે. તેઓમાં પૂર્વ અને પશ્ચિમની સંસ્કૃતિનો સમન્વય છે. એકની પાસે ભૌતિક વિજ્ઞાન તથા મનુષ્ય માટે સુખ સંપત્તિના સાધન છે, જ્યારે બીજાની પાસે આધ્યાત્મિક વિજ્ઞાન તથા શરીરના મન, આત્મા, અને અંતઃકરણને સુખ અને આનંદ આપવાનાં સાધન છે. આ બંને સરખા પક્ષકાર બની સમન્વય સાધે એમાં કોઈ યાયક નથી. કોઈ દાની નથી. આવું કંઈક તેઓ ઈચ્છે છે. વળી ક્રિયાશીલ સંન્યાસી એકલી સમાધિમાં જ આનંદ માનતો નથી પરંતુ લોકકલ્યાણનાં કાર્યો કરી પ્રવૃત્તિમાં નિવૃત્તિ ધારે છે.”

બીજી રીતે જોતાં સૃષ્ટિ અને સ્ત્રષ્ટા બંનેની ઉપાસના આપણે કરવી છે અને તેમ કરવાથી જ આપણને સાચી જીવન દૃષ્ટિ મળશે. પણ સૃષ્ટિની ઉપાસના અધ્યાત્મવિદ્યાના માર્ગદર્શન પ્રમાણે કરવી જોઈએ. વિજ્ઞાન જીવનની ગતિ વધારશે પણ અધ્યાત્મ યોગ્ય દિશા આપશે. અધ્યાત્મવિદ્યા વર્તમાન સમયની જમાનાની માંગ છે. અધ્યાત્મવિદ્યા મારા અને તારાના ભેદ મિટાવવાનું કહે છે. વિજ્ઞાન પણ તે જ વાત કરી રહ્યું છે કે ભેદ ન મટે તો આપણે પોતે જ ખત્મ થઈ જઈશું. માનવ અને માનવતા બંને નષ્ટપ્રાય થઈ

જશે. વિજ્ઞાન અને અધ્યાત્મના સમન્વયની અનિવાર્યતા પર ભાર મૂકીને વિશ્વમાં ખ્યાતનામ તત્ત્વચિંતક પૂ. વિમલા ઠકારે કહ્યું છે કે, “એકવીસમી સદી એ વિજ્ઞાન અને અધ્યાત્મના સમન્વયની છે.”

સર્વોત્તમ સ્વાતંત્ર્યવાદી શ્રી જે. કૃષ્ણમૂર્તિએ અધ્યાત્મના રંગે રંગાયેલ શિક્ષક કેવો હોવો જોઈએ તેનાં લક્ષણો વર્ણવે છે. ૧. પોતે આંતરિક રીતે સમૃદ્ધ હોવાથી જે પોતાને માટે કશુંય માંગતો નથી. ૨. જે સમાજના સર્કજમાં આવેલો ના હોય. ૩. જે સત્તાના રાજકારણની રમત ના રમતો હોય. ૪. પોતાની જે અનંત શક્તિ છે તેની તેણે પહેચાન કરેલી હોય અને તેથી એવું જ્ઞાન આપવા સક્ષમ હોય જે અન્યને પોતાના પ્રકાશને પામવાનાં સાધનો શોધવામાં મદદરૂપ થતો હોય.

પોતાની પૂર્વાવસ્થામાં પૂ. શ્રીમોટા એક શિક્ષક હતા ત્યારે તેમણે શ્રી કૃષ્ણમૂર્તિએ વર્ણવેલા શિક્ષકનાં ઉપરોક્ત લક્ષણો ચરિતાર્થ કરી બતાવ્યાં હતાં. અને, આથી જ શ્રીમોટાએ કેળવણીની વ્યાખ્યા કરતાં કહ્યું હતું. ‘જે માંઘલાને જગાડે એ જ સાચી કેળવણી છે.’

આપણે ત્યાં શિક્ષકને ગુરુ માનવાની ભૂલ કરવામાં આવે છે. વાસ્તવમાં શિક્ષક અને ગુરુ એક નથી જુદા છે. અલબત્ત, પૂર્ણત્વને પામી ગયેલા શિક્ષકોની વાત જુદી છે. શ્રીમોટા, શ્રી રંગ અવધૂતજી, શ્રી અરવિંદ, સ્વામી શ્રી રામતીર્થ, મહાયોગી શ્રીકૃષ્ણ પ્રેમ, સ્વામીશ્રી દયાનંદ તીર્થ, સાધુ વાસવાણી, જ્ઞાનયોગી શ્રી ચંદુભાઈ જેવાઓનો સમાવેશ પૂર્ણત્વને પામેલા શિક્ષકોમાં થાય છે. આવી અપવાદ રૂપ વ્યક્તિઓને બાદ કરતાં શિક્ષક અને ગુરુની કામગીરીમાં ભારે મોટો તફાવત છે. શ્રીમોટા કહે છે : “જ્યાં શિક્ષકનું કાર્ય સમાપ્ત થાય છે, ત્યાંથી ગુરુનું ગહન કાર્ય શરૂ થાય છે.” મહેરબાબાને ટાંકીને

શ્રીમોટાએ કહ્યું છે : “He comes not to teach but to awaken.”

શિક્ષકના કાર્યની પરિસીમા અને ગુરુની અનિવાર્યતાની વાત કરતાં શ્રીમોટા કહે છે : પદાર્થ વિજ્ઞાન જેવા સ્થૂળ કે અર્થશાસ્ત્ર કે ન્યાય કે ફિલસૂફી જેવી સૂક્ષ્મ વિષયોની માહિતી આપવામાં જ શિક્ષકના કાર્યની પરિસીમા આવી જાય છે. બહુ બહુ તો એમ કહી શકાય કે એથી વિદ્યાર્થીની બુદ્ધિ, અવલોકન શક્તિ, કે અનુમાન શક્તિનો વિકાસ થાય છે. અલબત્ત, આ બધાં ગુણો આધ્યાત્મિક વિકાસ માટે આવશ્યક નથી એમ તો કહેતું નથી જ. પણ એથી

જો આધ્યાત્મિક વિકાસ થતો હોય તો તે ઘણો થોડો અને આડકતરો હોય છે. બુદ્ધિ, ચિંત્ત, સંસ્કાર, સુષુપ્ત માનસ, લાગણીઓ, પ્રેરણાઓ, પ્રાણ વગેરેમાં જે જે કુટેવો ગળે ઘંટીના પડ જેવી લટકતી રહીને સાધકોનો આત્મીય વિકાસ અટકાવતી હોય તે બધી દૂર કરી અથવા તેને શુદ્ધ કરી આત્મસ્થિતિમાં આવવામાં સાધકના પ્રયાસોથી સહાયભૂત થવાનું કામ ગુરુનું છે.

સંદર્ભ : જીવનરસિક શ્રીમોટા : કાર્તિકેય ભટ્ટ
પૃષ્ઠ : ૨૩થી ૨૬

*

‘ચાહવું’ – પ્રભુકૃપાપ્રસાદ

ચાહવાનો આનંદ પણ કોઈ અનેરો છે. માટે જે સંસાર આપણને મળેલો છે ત્યાં આપણે ખરા દિલથી ચાહવાનો પ્રયત્ન કર્યા કરવાનો છે. એવું હૃદયથી હૃદયમાં ખરેખરું ચાહવાનું જ્યારે પ્રગટે છે ત્યારે તેવા ચાહવાની સાથે તેમાં તેવા ગુણો પણ પ્રગટે છે. કોઈ પરત્વે આપણને તેવો ચાહવાનો ઉમળકો ના પ્રગટે તો પણ તેને ચાહ્યા કરવાનું રાખીશું, તો જ તે દિવસે તેમાં પણ ઉમળકો પ્રગટવાનો. આપણે તો આનંદથી જીવવું છે, રહેવું છે અને વર્તવું છે. એવો આનંદ ચાહવામાંથી જ મળી શકે છે.

જીવન ભલેને ગમે તેટલું જડ ને શુષ્ક બની ગયું હોય - જો કે કોઈ માનવી તેવું ભલે માને તોપણ જીવન એવું શુષ્ક કે જડ થઈ શકતું નથી; કારણકે જીવન પોતે જ તેની સર્વ કોઈ ભૂમિકાના સ્તરના રસવાળું હોય છે. અનેક પ્રકારની અત્યંત ભીંસવાળી ગરીબાઈમાં યા તો દુઃખોથી લદાયેલા માનવજીવનમાં પણ કોઈને કોઈ પ્રકારનો રસ હોય જ છે ને તેથી તે જીવી રહેલો હોય છે. એટલે સંસારમાં જે એક અમૂલ્ય ભગવાનનો કૃપાપ્રસાદ - ચાહવાનો - મળ્યો છે, તેનો સહારો જો માનવી હેતુના જ્ઞાનભાન સાથે લઈ શકે તો તેને તેમાંથી અમૃત આનંદ થાય.

‘આવી મળે એ અવસર’ : પૃ. ૪૬

સલામત સ્થિતિ

જીવનના પ્રત્યેક પાસામાં (Phase) આપણે સલામતીની સ્થિતિ અનુભવવાનું રાખવાનું નથી - એ બહુ ચલ છે - અચલ તો એક સનાતન પ્રભુ જ છે, એવું હંમેશાં લક્ષમાં રાખવું જોઈએ. જીવનમાં પસાર થતાં કે સ્થિર થતાં પરિણામના પ્રત્યેક પાસામાં સલામતીની લાગણી (Sense) આપણે અનુભવવાની નથી, પણ તે એક ક્ષણજીવી પાસું છે, એમ જ જ્ઞાનપૂર્વક સમજવાનું છે. મન જ્યાં સલામતીની લાગણી ક્યાંયે કશામાંયે, રાખવાનું કરે કે અનુભવે, ત્યાં તુર્ત તેનો સામનો કરીને તેવા મન:પ્રવાહને રોકવો ઘટે. સલામતીની સ્થિતિમાં જ રહેવાની ટેવ પડી જવાથી પ્રકૃતિનું ત્રિગુણાત્મક જોર આપણા ઉપર ચઢી બેસે છે. પ્રકૃતિના એવા જડ જોરને ઘટાડવાને કે નિર્મૂળ કરવાને પણ કશામાંયે આપણી સ્થિતિ સલામત રાખવા દઈએ નહિ તો જ જૂના સ્વભાવને પલટાવવા માટે - દિવ્ય રૂપાંતર થવા માટે - આપણને સરળતા અને વેગ મળી શકે છે. સલામત સ્થિતિમાં તો સ્વભાવને પલટાવવાને ક્યાંયે અવકાશ રહેલો નથી. એટલું જ નહિ પણ ઊલટું તે સ્થિતિમાં પડ્યા રહેવાથી એ જૂનો સ્વભાવ વધારે દૃઢ થતો જાય છે.

‘જીવનસંદેશ’ : પૃ. ૬૪

૩. લગ્ને હજો મંગલમ્

પૂજ્ય શ્રીમોટાએ લગ્નને માત્ર સામાજિક વ્યવસ્થારૂપે જોયું નથી, એથી તેઓશ્રીના આ લખાણને કેવળ સમાજશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ જ મૂલવવાનું ના હોય. અલબત્ત, લગ્ન સમાજવ્યવસ્થારૂપે કે સામાજિક સંસ્થારૂપે આપણા સામૂહિક વ્યવહારજીવનમાં વ્યક્ત થયું છે; પરંતુ લગ્નનું પ્રયોજન અને એનો હેતુ તદ્દન જુદાં છે. પૂજ્ય શ્રીમોટાએ વૃત્તિ પ્રેરિત અજ્ઞાનમૂલક અનેક જન્મોની 'આ' કે 'તે' પ્રકારની અથડામણમાંથી પરિણામરૂપે બે જીવોના મિલનને 'લગ્ન' કહ્યું છે. એથી સ્ત્રી-પુરુષ વચ્ચે નિર્માતો આ સંબંધ અનેક જન્મોના ગૂઢ કર્મોનાં પરિણામરૂપે જોવાનો હોવાથી તેઓશ્રી કહે છે એમ એવો સંબંધ ટાળ્યો ટળે એમ નથી. પતિ-પત્ની વચ્ચેનાં સ્થૂળ આકર્ષણ, પ્રગટ વિરોધો, વૈચારિક તેમજ ઊર્મિજન્ય સંઘર્ષો વગેરેના મૂળમાં શું રહેલું છે, એ જાણવું અને એમાંથી જીવનની ઉન્નત ભાવનાને લક્ષમાં રાખીને જ્ઞાનયુક્ત વલણથી એ બધું ટાળીને એકરૂપ થવું એ આ લગ્નસંબંધનો હેતુ છે.

જો જીવનમાં સનાતન સુખનો અનુભવ કરવો હોય તો લગ્નજીવનના હેતુને સમજવો જ પડે. પત્ની-પતિના સંબંધરૂપે સ્ત્રી-પુરુષ સંસારમાં ભલે સ્થૂળ, ભૂમિકાએ વિહરે, કેમ કે એ વ્યવહાર પ્રારબ્ધકર્મના પરિણામરૂપે છે, પરંતુ એ અવસ્થાને કાયમી માની લેવાથી લગ્નનો હેતુ સિદ્ધ ન થાય. માટે આ જન્મમાં પતિ-પત્નીનો જે સંબંધ રચાયો છે એ દ્વારા હૃદયના વિવિધ ભાવોને ઓળખવા-સમજવા અને એના રૂપાતર દ્વારા હૃદયસ્થ ચેતનની એકતાને અનુભવી સ્ત્રી-પુરુષનું હૃદયસ્થ ઐક્ય આ રીતની જીવનરીતિથી સિદ્ધ થાય, તો જ લગ્નનો હેતુ ફળે.

આથી પૂજ્ય શ્રીમોટાએ જીવનમાં મૌલિકતા આણવા કહ્યું છે.

(શાદ્દલ)

'સૌ સામાન્ય પંથે બધાં જગજનો ચાલ્યાં કરે તે મહીં શો પુરુષાર્થ રહ્યો તહીં રસ કશો તે જીવને શો વળી ? જેમાં મૌલિકતા નથી જીવન તે મિથ્યા જીવ્યું જાણવું; જેમાં છે બલિદાન, યજ્ઞ, તપ છે, તે જીવ્યું જીવ્યું ભલું.'

સામાન્ય પ્રવાહમાં તણાયા કરવામાં નરી 'નિર્બળતા' છે. આથી જ ઘરેડયુક્ત સામાન્ય જીવન વારંવાર નીરસતા, કંટાળો, ચીડ વગેરે જન્માવે છે અને અવારનવાર ભાગેડૂવૃત્તિ જન્માવીને માણસને ભીરુ બનાવે છે. આથી પૂજ્ય શ્રીમોટા 'મૌલિકતા' વિનાના જીવનને મિથ્યા ગણાવે છે અને યજ્ઞ, તપ, બલિદાન જેવી ભાવનાવાળા જીવનને પુરસ્કારે છે. કેમ કે, એ રીતે જીવવા માટે જે પુરુષાર્થ કરવો પડે છે, એમાંથી જ જીવનને માટે નવા નવા રસનો અનુભવ થાય છે. દરેક વ્યક્તિ આવું જીવન ઈચ્છે છે, પણ એ માટેનો પુરુષાર્થ આચરવા તો તત્પર નથી. કેમ કે લગ્નજીવનનો જે હેતુ છે એ હૃદયમાં સ્પષ્ટ થયો નથી. લગ્નજીવન દ્વારા હૃદયભાવોને ખીલવીને, એને કેળવીને જે ઐક્ય અનુભવવાનું છે એ ધ્યેય ધ્યાનમાં રહેતું નથી એથી જીવન રોળાઈ જાય છે.

પૂજ્ય શ્રીમોટાએ રસભર્યા જીવન માટે 'પુરુષાર્થ'ની વાત કરી છે એ માર્મિક છે. આત્મા - પુરુષને અર્થે જે આચરણ કરવું એ પુરુષાર્થ છે. આપણા હૃદયના ઊંડાણમાં રહેલા આત્માને-ચેતનને-એના ગુણધર્મોને અનુભવવા એ આપણા સૌના જીવનનું ધ્યેય છે. આત્માનું અકર્તાપણું અનુભવવા માટે 'હું કરું છું' એવો અહંકારી ભાવ ન રાખવા જાગૃત રહ્યા કરવું એ મોટું 'બલિદાન' છે. એ માટે

જે કાંઈ વેઠવાનું આવે એ 'તપ' છે. જીવનના આવા ધ્યેય પ્રત્યે નિરંતર જાગ્રત રહીને આવી રીતે વર્તાય એ જ્ઞાનયજ્ઞ છે. આપણા સૌમાં રહેલા સર્વોચ્ચ જીવનભાવને પ્રગટ કરવા પૂજ્ય શ્રીમોટાની વાણી પ્રેરી રહી છે. આ માટે આપણી પ્રકૃતિને સમજવી, વૃત્તિઓને ઓળખવી, એનો ઉપયોગ કરતી વખતે ધ્યેય પ્રત્યેની જાગૃતિ ધારણ કરવી એ જરૂરી છે. પતિ-પત્ની વચ્ચેના શારીરિક-જાતીય સંબંધો, સંસારવ્યવહાર વેળા જાગતાં વલણો, સંસ્કારો વગેરે પ્રત્યે તિરસ્કાર કરવાનું કે એની ઉપેક્ષા કરવાનું પૂજ્ય શ્રીમોટા ક્યારેય કહેતા નથી. તેઓશ્રીએ જીવનમાં મૌલિકતા આણવા એ બધાંનો ઉપયોગ કેવી રીતે કરવો એ દર્શાવ્યું છે. પત્નીનાં અંગ-ઉપાંગોનું આકર્ષણ અનુભવતાં અને માણતાં કેવા પ્રકારની જાગૃતિ રાખવી; પતિ-પત્નીએ પરસ્પરના જાતીય આવેગો કેવી રીતે ભોગવવા વગેરે બાબતો પ્રત્યે ઘણા સૂક્ષ્મ ઈંગિતો કર્યા છે. આથી આ પુસ્તકનું મૂલ્ય વધી જાય છે.

આ સાથે તેઓશ્રીએ સ્ત્રી-પુરુષોએ પોતાની અવસ્થા પ્રત્યે કેવી રીતની સાવધાની રાખવી એ દર્શાવ્યું છે. એમાં પૂજ્ય શ્રીમોટાના હૃદયનો સમભાવ કોઈપણ વાચક અનુભવી શકશે. સ્ત્રીએ પોતાનું

ગૌરવ કેવી રીતે જાળવવું. પતિના અવસાન પછી વ્યવહાર કરતાં કેવી સાવધાની રાખવી, સંસાર-વ્યવહાર માટે જરૂરી સાધન-સંપત્તિ તથા શક્તિ કેવી રીતે વધારવાં અને એનો કેવી રીતે ઉપયોગ કરવો એ સમજાવ્યું છે. આ દ્વારા પૂજ્ય શ્રીમોટા વ્યવહારનો કેવો સમુચિત આદર કરે છે એ સમજી શકાશે.

પૂજ્ય શ્રીમોટા પરમ પદ પામ્યા અને ઊર્ધ્વ જીવનની સમગ્રતાનો, વ્યાપકતાનો તેઓશ્રીનો નિરંતર વિસ્તરતો ગહન અનુભવ પત્રો દ્વારા આપણા સુધી અવતર્યો છે એ ઘટના અપૂર્વ છે. સંસારમાં રહીને તેઓ સંસાર તર્યા. તેઓશ્રીએ સંસારનું હાર્દ આપણા સૌના કલ્યાણ માટે વ્યક્ત કર્યું છે. તેઓશ્રીએ લગ્ન કરેલું પણ એ ઘટના સાધનામય જીવનના પડકારરૂપે હતી એ ધ્યાનમાં રાખવું ઘટે. જીવ દશાના બધા જ તબક્કાઓ તેમજ એની તીવ્રતા તેઓશ્રીએ અનુભવ્યાં છે, પણ ભોગવ્યાં નથી. પણ પ્રભુમય જીવન ખાતર એ બધી વૃત્તિ શક્તિને જોગવી છે. પરિણામે સંસારી ભાવોની ગલીકૂચી-ભુલભુલામણીને એ જાણે છે. એથી દમ્પતીના સર્વ વ્યવહારોનાં તમામ પરિમાણોને તેઓશ્રી અજવાળે છે.

*

ગયેલા આત્માને...

૧. નરોડા-અમદાવાદ નિવાસી શ્રીમતી મંજુલાબેન પટેલનો દેહાંત તા. ૨૭-૦૮-૨૦૧૮ના રોજ થયેલ છે.
૨. હળવદ નિવાસી ડો. હરિભાઈનો દેહાંત થયેલ છે.
૩. અમદાવાદ નિવાસી શ્રીમતી પદમાબેન જે. શાહનો દેહાંત થયેલ છે.
૪. નરોડા-અમદાવાદ નિવાસી શ્રીમતી લીલાબેન પટેલનો દેહાંત થયેલ છે.
૫. અમદાવાદ નિવાસી શ્રીમતી વિભાબેન જગદીશભાઈ શાહ (મહાજન બુક ડીપો) (સ્વ. ચિમનભાઈ મહાજનના પુત્રી)નો તા. ૬-૧૦-૨૦૧૮ના રોજ દેહાંત થયેલ છે.
૬. અમદાવાદ નિવાસી સ્વ. મધુકરભાઈ પટેલના ભત્રીજા પ્રફુલ્લભાઈ ચીમનલાલ પટેલનો તા. ૨૧-૧૦-૨૦૧૮ના રોજ દેહાંત થયેલ છે.
૭. નરોડા-અમદાવાદ નિવાસી સ્વ. અમરતદાદાના પૌત્ર જતીનભાઈના પુત્ર હેનીલ (ગોટ્ટ)નો તા. ૨૬-૧૦-૨૦૧૮ના રોજ દેહાંત થયેલ છે.

પ્રભુ તેઓના આત્માને શાંતિ અર્પે.

શ્રદ્ધારૂપી તેલ હદે પૂરીને, દિવેટ મારા મનની કરીને, હદે
પ્રજ્વાલીને દીપક પ્રેમનો હું નીરાજના આપ તણી કરું છું. ૯

હદે શ્રદ્ધારૂપી તેલ પૂરીને, મારા મનની દિવેટ કરીને, પ્રેમનો દીપક પ્રજ્વાલીને હું આપ
તણી નીરાજના [= આરતી] કરું છું.

પ્રસ્તુત શ્લોકમાં ભટ્ટ સાહેબ બે બાબતોની વાત કરે છે. એક છે ગુરુ પ્રત્યે અનન્ય શ્રદ્ધા અને બીજી છે પ્રેમ. પૂ. શ્રીમોટા શ્રદ્ધાને માનવીના હાથ-પગ તરીકે વર્ણવે છે, કારણ કે તેનાથી જ પુરુષાર્થ થઈ શકે છે. તેઓ કહે છે : “શ્રદ્ધા થકી જ માનવમાં સાહસ, ધીરજ, ખંત, ચીવટ જેવા ગુણો ઊગે છે.” શ્રી અરવિંદ કહે છે : “ભગવાન છે અને એકમાત્ર એવું તત્ત્વ છે જેની શોધ કરવી જોઈએ અને એની સરખામણીમાં બીજું કશું મેળવવા જેવું નથી. મનુષ્યમાં જો આ શ્રદ્ધા હશે તો આધ્યાત્મિક જીવન માટે તેનું નિર્માણ થઈ ચૂક્યું છે એમ જાણવું. ભલેને તેની પ્રકૃતિમાં વિઘ્નો ભરપૂર હોય અને ભલેને તે માણસે ઘણાં વર્ષો સુધી મથામણ કરવી પડે, તેમ છતાં તેનું આધ્યાત્મિક જીવન સફળતા માટે નિર્મિત થયેલું છે.”

“ઈશ્વર સૌનું માર્ગદર્શન કરે છે” શ્રી રમણ મહર્ષિના આ વિધાન સામે એક દર્શનાર્થીએ શંકા વ્યક્ત કરી ત્યારે તેની શંકાનું સમાધાન કરતાં શ્રી મહર્ષિએ કહ્યું : “જો તમે ઈશ્વરના માર્ગદર્શનમાં દૃઢ શ્રદ્ધા ધરાવતા હો તો એને વળગી રહો અને ચોતરફ બનતી ઘટનાની ચિંતા ન કરો. બીજું, સુખ હોય કે દુઃખ હોય બન્ને તરફ ઉદાસીન રહો અને ઈશ્વરમાં દૃઢ શ્રદ્ધા રાખો. આવું ત્યારે જ બને જ્યારે ઈશ્વર સૌની સંભાળ રાખે છે, એ દૃઢ શ્રદ્ધા હોય. ઈશ્વરમાં શ્રદ્ધા રાખીને નિશ્ચિંત રહી શકાય છે.”

ભટ્ટ સાહેબે પ્રયોજેલ પ્રેમ શબ્દનો અતિસૂક્ષ્મ અર્થ થાય છે. શ્રી શ્રીમા આનંદમયી કામ અને પ્રેમ વચ્ચેનો ભેદ સમીકરણની ભાષામાં સમજાવે છે. તેઓ કહે છે : “ભગવદ્ આકર્ષણથી પ્રેમ અને જગત્ આકર્ષણથી કામ.” શ્રીમાની આ પરાવાણીને સમજાવતાં શ્રી ગોપીનાથ કવિરાજ લખે છે : “કામનું લક્ષ્ય ‘ભોગ કરવો’-પ્રેમનું લક્ષ્ય ‘ત્યાગ કરવો,’ કામ દ્વારા દ્વૈત સર્જાય છે - વિશ્વજગતનો આવિર્ભાવ થાય છે, અને પ્રેમ દ્વારા દ્વૈતનો સંહાર થાય છે અને વિશ્વજગતનો લોપ થાય છે. કામમાં એક વ્યક્તિ બીજી વ્યક્તિનો ભોગ કરવા ઈચ્છે છે, પણ પ્રેમમાં એક વ્યક્તિ બીજી વ્યક્તિને આત્મસમર્પણ કરવા ઈચ્છે છે. ભોગના માર્ગમાં ભેદ અને અનંત વૈચિત્ર્યનું સર્જન થાય છે, પણ આત્મસમર્પણના માર્ગમાં વૈચિત્ર્યનો લોપ થઈ એક અદ્વૈત સ્વરૂપમાં સ્થિતિ થાય છે એટલે બાહ્યદષ્ટિથી સ્થૂલતઃ કામ અને પ્રેમ એક પ્રકારના લાગવા છતાં પણ બન્નેમાં સ્વરૂપગત ભેદ રહ્યો છે. બન્નેની પરમસત્તા ઈચ્છારૂપ છે. એક બાજુ ઈચ્છાથી અનંત જગત સર્જાય છે, તો બીજી બાજુ ઈચ્છા નિવૃત્ત થઈને પરમાનંદનો આવિર્ભાવ થાય છે.”

સૂર્યવિજ્ઞાનના પ્રખર જ્ઞાતા, મહાયોગી શ્રી વિશુદ્ધાનંદજી કહે છે કે [નિષ્કામ] કર્મ દ્વારા અપરોક્ષ જ્ઞાનનો ઉદય થાય છે. જ્ઞાન પછી ભક્તિનો ઉદય થાય છે. જ્ઞાનલાભ દ્વારા આપ્તકામ થયા પછી વિશુદ્ધભક્તિનો આવિર્ભાવ થાય છે. [આ સ્થિતિમાં] અન્ય આકાંક્ષાઓ તો દૂર રહી મુક્તિની પણ આકાંક્ષા થતી નથી.

ભોગ અથવા મોક્ષની સ્પૃહા પણ શુદ્ધ ભક્તિમાં પ્રતિબંધક છે. એટલા માટે બદ્ધ અને સ્થૂલભાવાપન્ન જીવ માટે શુદ્ધ ભક્તિનો ઉદય અસંભવ છે. જ્ઞાન અને પ્રકાશ સમાન છે જેનાથી વસ્તુનો સાક્ષાત્કાર થાય છે. અનંતથી પ્રાણને આકર્ષણ થાય છે તથા મનને તેની લગન લાગી જાય છે, એને જ ભક્તિ કહે છે. આમ ભક્તિ એ જ્ઞાનની પરિપક્વ અવસ્થા છે. ભક્તિની પ્રગાઢ અવસ્થાને પ્રેમ કહે છે. પ્રેમવગર પૂર્ણત્વમાં પ્રવેશ થતો નથી આથી ભટ્ટસાહેબ પ્રેમનો દીપક પ્રગટાવવાની વાત કરે છે. ડિવાઈન મધર કહે છે : “ભાગવત્પ્રેમને પોતાનામાં ધારણ કરી રહેલી વ્યક્તિ સાથે અંગત સંબંધ શક્ય બને છે. તેના પ્રત્યે મનુષ્ય તીવ્ર ભાવ અનુભવી શકે છે અને એવો ભાવાનુભવ તેને પ્રભુના પ્રેમ પ્રત્યે જાગ્રત કરી દે છે. અને પછી વ્યક્તિને પોતાના રૂપાંતરનું કાર્ય સરળ થઈ ગયેલું લાગે છે.”

જો આપણે શ્રી ડિવાઈન મધરે પ્રેમ વિશે કહેલી વાત ન નોંધીએ તો આ સમજૂતિ અપૂર્ણ રહેશે. તેઓ કહે છે : “પ્રેમ એક વિશ્વવ્યાપી અને સનાતન તત્ત્વ છે. તે સદા-સર્વદા પોતાનો આવિર્ભાવ કર્યા જ કરે છે અને એ આવિર્ભાવમાં તેનું મૂળ તત્ત્વ હંમેશાં એક જ પ્રકારનું હોય છે. એ એક દિવ્યશક્તિ છે. પ્રેમના મૂળ સનાતન તત્ત્વમાં આસક્તિ, વાસના, સ્વામિત્વની ભૂખ, સ્વપરાયણ લોલુપતા—એ બધામાંનું કાંઈ હોતું નથી. પ્રેમ પોતાના વિશુદ્ધ રૂપમાં મનુષ્યના અંતરાત્માની ભગવાન સાથે મિલનની ઝંખનારૂપ જ હોય છે. એ ઝંખના નિરપેક્ષ હોય છે, કોઈ પણ ગણતરીથી પર હોય છે. દિવ્ય પ્રેમ તો પોતાનું અર્પણ જ કર્યા કરે છે, તે કશું માગતો નથી.

પ્રેમના મૂળ સ્વરૂપ પ્રત્યે અને તેના સત્ય પ્રત્યે જેનું અંતર ખુલ્લું નહિ થયું હોય તે ભગવાનની સમીપ નહિ જઈ શકે. જ્ઞાનમાર્ગના અનુયાયીઓ પણ એક એવી ભૂમિકા ઉપર આવીને અટકે છે કે જ્યાંથી આગળ ગતિ કરવા માટે તેમણે પ્રેમની ભૂમિકામાં પણ પ્રવેશ કરવાનો રહે છે. ત્યાં તેઓ જોશે કે પ્રેમ અને જ્ઞાન ઉભય એક જ છે. એ ભૂમિકામાં જ્ઞાન એ દિવ્ય પ્રેમના સાક્ષાત્કારનો આલોક બની રહે છે, અને પ્રેમ એ જ્ઞાનનું સાક્ષાત્ હૃદય બની રહે છે. આત્માની પ્રગતિમાં એક એવી ભૂમિકા આવે છે કે જ્યાં એ બન્ને મળી જાય છે. એ બે વચ્ચે કશો ભેદ કરી શકાતો નથી.”

*

આ ભાવગંગાજળથી ભીંજાઈ સમક્ષ મારી પ્રગટો ત્વરાથી;

દિક્કાલનાં બંધન તોડી નાંખી આ વત્સને અંક ધરો કૃપાથી. ૧૦

આ ભાવગંગાજળથી ભીંજાઈ[ને] મારી સમક્ષ ત્વરાથી પ્રકટો. દિક્કાલનાં [= સ્થળ અને સમયનાં] બંધન તોડી નાંખી[ને] કૃપાથી આ વત્સને [= બાળકને] અંક ધરો [= ખોળામાં લો].

આ શ્લોકમાં શ્રેયાર્થી ગુરુદેવને પ્રાર્થે છે : “પોતાના ભાવરૂપી ગંગાજળથી ભીંજાઈને ત્વરાથી મારી સમક્ષ પ્રગટ થાઓ.” શ્રીમોટાએ પોતાના સ્વમુખેથી કહેલી ભાવ વિશેની કેટલીક વાતો નોંધવા યોગ્ય છે. શ્રીમોટા કહે છે : “જગતમાં બધી વસ્તુઓની કિંમત એના ભાવથી જ અંકાય છે. જેમ ભાવ વધે તેમ એની કિંમત પણ વધે. આપણામાં પણ તેવું જ છે, ભાવ વિનાનું બધું નકામું છે. ભાવ જો ન બઢાવી

શક્યા તો કશું જ નથી કરી શક્યા. ઉત્તરોત્તર એ ભાવ કેમ વધ્યા કરે એની સમજણ આપણને પડતી રહેવી જોઈએ. જે કંઈ સાધના કર્યા કરીએ એ સાધનાના મૂળમાં એ ભાવનાના ઊંડાણને વધાર્યા કરવાનું છે. પ્રત્યેક કર્મમાં મુખ્યપણે તો ભાવ જ ખરો ભાગ ભજવે છે. ભલેને થોડું થાય પણ એમાં - એટલામાંય જો ઊંડામાં ઊંડો ભાવ રહે તો એટલું આપણા માટે [આગળ વધવા માટે] પૂરતું થઈ પડે.”

ભાવ વિશે શ્રીમોટાએ બીજી એક વાત પણ કરી છે. તેઓ કહે છે : “કૃતજ્ઞતાના ભાવે ભગવાનની કૃપાને યાદ કરો.” આ સંદર્ભમાં શ્રી ડિવાઈન મધરે બહુ જ મજાની ટકોર કરી છે. જેનો સાર છે કે તમે જ્યારે કોઈ મુશ્કેલી કે ઉપાધિમાંથી ઉગરી જાઓ છો ત્યારે ભગવાનની કૃપાને યાદ કરો છો, પરંતુ કોઈ અનિષ્ટ ઘટના વિનાના તમારા દૈનિક જીવનમાં તમે ભગવાનની કૃપાને યાદ કરતાં નથી. આમ ભગવાન કે ગુરુ પ્રત્યે કૃતજ્ઞતાનો ભાવ એકધાર્યો રહેવો જોઈએ.

ભદ્ર સાહેબ પોતાની સમક્ષ પ્રગટ થવાની પ્રાર્થના ગુરુને-ઈશ્વરને કરે છે. આ સંદર્ભમાં શ્રી શ્રીમા આનંદમયીની વાત ભદ્રસાહેબના ભાવને બરાબર બંધ બેસતી થાય તેવી છે. શ્રીમા કહે છે “જિતના ભાવ જિતના લાભ ।” જેનો ઈષ્ટ જે કોઈ મૂર્તિ કેમ ન હોય તેનો ભાવ અને સાધનાગત ઉત્કર્ષનું પરિણામ એ મૂર્તિમાં સ્ફુરણ થઈ ઊઠે. સમય આવતાં એવી અવસ્થાનો ઉદય થાય જ્યારે એ એક મૂર્તિમાં જ ભગવાનના વિશ્વરૂપનો આવિર્ભાવ થઈ જાય. એ મૂર્તિના ઉત્કર્ષવશ નથી થતું, પરંતુ સાધકની ભાવનાના ઉત્કર્ષવશ થાય છે એમાં સંદેહ નથી.”

સાધક માટે દિક્કાલનાં [સ્થળ અને કાળનાં] બંધન હોય છે. પરંતુ જે અનુભવી પુરુષ છે, મુક્તાત્મા છે, જ્ઞાની છે એને માટે સ્થળ-કાળના બંધન હોતાં નથી. એ સ્થળાતીત અને કાલાતીત હોય છે. આથી જ શ્રીમોટા કહેતા : “હું સર્વત્ર વિદ્યમાન છું.” શ્રીમોટા સાક્ષી રાખ્યા વગર કોઈ જ વાત કરતા નહિ. એમણે સાક્ષી રાખીને એક સાથે બે જગ્યાએ હાજર રહેવાનો પ્રયોગ કરી બતાવ્યો હતો. વળી આવા મહાપુરુષો માટે ભૂતકાળ, વર્તમાનકાળ કે ભવિષ્યકાળ જેવું હોતું નથી. વિમલાબહેન ઠકાર કહે છે : “આપણે આપણી સગવડ ખાતર કલાકો, દિવસો, મહિનાઓ, વર્ષો વગેરેમાં સમયનું વિભાજન કર્યું છે... ભૂતકાળ, વર્તમાનકાળ, ભવિષ્યકાળ એ મનુષ્યના મનમાં છે. મનુષ્યના મનની બહાર કેવળ અનંત જીવન છે, જેમાં ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને લય એક સાથે ચાલતાં જ રહે છે. જ્ઞાનીજનો માટે કહેવાય છે તે તેઓ સ્થળાતીત, કાલાતીત અને ગુણાતીત હોય છે.” ભદ્ર સાહેબ શ્રીમોટાને પ્રાર્થે છે કે તેઓ તેમને સમય અને કાળના બંધનમાંથી મુક્ત કરે.

‘હું સર્વત્ર વિદ્યમાન છું.’ એવી શ્રીમોટાની વાતને અનુમોદન આપે તેવી વાત શ્રી શ્રીમા આનંદમયીની પરાવાણીને સમજાવતાં શ્રી ગોપીનાથ કવિરાજે કરી છે. તેઓ કહે છે : “યોગીજનો, અલૌકિક મહાપુરુષો જિજ્ઞાસુને જ્ઞાન આપવા, ભયભીતને અભયદાન આપવા અને આર્તની પીડા દૂર કરવા બીજાં શરીર ધારણ કરે છે જેને નિર્માણકાર્ય અથવા નિર્મળ ચિત્ત કહે છે. આવા લોકો એક જ સમયમાં વિભિન્ન સ્થાનોમાં પ્રકાશિત થઈ શકે છે, પરંતુ એનું સંચાલક અથવા પ્રયોજક ચિત્ત એક જ છે. એ એક જ ચિત્ત સર્વ શરીરોનું નિયામક છે.”

*

વાણી તણું શાશ્વત મૂળ જે છે વાણી વડે તે સ્તવી શું શકાશે ?
પરંતુ જેથી પ્રગટી સ્વ-રૂપે તેને સ્મરી પાવન તે બને છે. ૧૧

જે વાણી તણું શાશ્વત મૂળ છે [એટલે કે વાણીથી પર પરમાત્મા] તે[ને] શું વાણી વડે સ્તવી શકાશે ? પરંતુ જેથી [= એટલે કે જે પરમાત્મામાંથી] [વાણી] સ્વ-સ્વરૂપે પ્રકટી તેને સ્મરી[ને] તે [વાણી] પાવન બને છે.

‘વાણી તણું શાશ્વત મૂળ જે છે, વાણી વડે તે સ્તવી શું શકાશે ?’ શ્રી રમણ મહર્ષિ વાણીના ઉદ્ભવસ્થાનને સમજાવતાં કહે છે : “શુદ્ધ ચૈતન્યમાંથી અહંતા જાગે છે. અહંતામાંથી વિચાર અને વિચારમાંથી વાણીનો જન્મ થાય છે. આમ વાણી મૂળ ઉદ્ભવસ્થાનની પ્રપૌત્રી છે.” ‘શબ્દોત્પત્તિ-વાણી’ નામના એક લેખમાં શ્રી એ. જી. ભટ્ટ સાહેબ લખે છે : “દરેક વ્યક્તિ વાણીનો પ્રયોગ કરે છે તે પહેલાં સમજમાં પણ ન આવે તેવી ઝડપથી થતી એક સૂક્ષ્મ પ્રક્રિયામાંથી તેને પસાર થવું પડે છે. બોલતાં પહેલાં થતી આ પ્રક્રિયા અનિવાર્ય છે. વક્તા બોલે તે પહેલાં તેનો આત્મા [જીવાત્મા] બુદ્ધિ સાથે જે તેને કહેવાનું હોય તેનો નિર્ણય કરી મનને વિવક્ષાથી કથન કરવાની ઈચ્છાથી પ્રેરે છે. અને તે ઈચ્છાથી પ્રેરાયેલું મન જઠરમાં રહેલા અગ્નિને પ્રેરે છે; તે અગ્નિ શરીરમાં રહેલા વાયુને પ્રેરે છે. આમ અગ્નિથી પ્રેરાયેલો વાયુ ઉરઃસ્થલમાં છાતીના પ્રદેશમાં ઊર્ધ્વ-ગમન કરે છે અને મૂર્ધાને [મુખના અંદરના ઊંચેના પ્રદેશને] અથડાઈને મુખમાં સંચાર કરે છે. મુખમાં આવી તે વાયુ વિવિધ વર્ણોને ઉત્પન્ન કરે છે. જઠરના અગ્નિ વડે છાતીના પ્રદેશમાં ઊર્ધ્વગતિ પામતો વાયુ જુદાં જુદાં કંઠ, તાલુ, નાસિકા વગેરે સ્થાનોના સંબંધમાં આવી ‘ક’, ‘ખ’ વગેરે વર્ણોને ઉત્પન્ન કરે છે. જે વ્યક્તિ ધીમેથી બોલતી હોય કે ઝડપથી ભાષણ કરતી હોય તેને ખ્યાલ પણ હોતો નથી કે બોલતાં પહેલાં કેટલા વેગથી એક સૂક્ષ્મ માનસિક તથા શારીરિક પ્રક્રિયા [Mental and Physical Process] ચાલ્યા જ કરે છે ! આ વિવેચન પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે વાયુ શબ્દરૂપે પરિણામ પામે છે, એટલે કે વાયુ શબ્દ-સ્વરૂપે પ્રગટ શાય છે. આપણે જે વૈખરી વાણી બોલીએ છીએ તે વાયુનું સ્વરૂપ છે એમ સમજાય છે.”

શબ્દ શેનું પરિણામ છે તે વિશે અનેક મતો પ્રવર્તે છે... મહાભાષ્યકાર પતંજલિના મતાનુસાર શબ્દ જ્ઞાનનું પરિણામ છે. ‘શબ્દજ્યોતિ’ નામના એક લેખમાં શ્રી એ. જી. ભટ્ટ સાહેબ લખે છે : “કોઈ પણ જ્ઞાન શબ્દ સાથે સંકળાયેલું હોય છે. આનું કારણ એ છે કે અર્થ માત્ર શબ્દથી પ્રકાશિત થતો જોવામાં આવે છે. શબ્દ અને અર્થનો અભેદ છે. કોઈ પણ વિચાર વાણી વિના રહી શકતો નથી. શબ્દના સંસર્ગ વિનાનું કોઈ જ્ઞાન હોતું નથી. શબ્દ પ્રથમ કે અર્થ પ્રથમ એવો વિચાર કરતાં સમજાય છે કે શબ્દ અને અર્થ બન્ને અવિભક્ત રીતે જોડાયેલા છે. શબ્દ વિના અર્થનો બોધ સંભવતો નથી. ...ભતૃહરિ વિસ્પષ્ટ રીતે કહે છે કે જ્ઞાનનું વાણીરૂપી શાશ્વત સ્વરૂપ જો જતું રહે તો જ્ઞાન પ્રકાશિત થાય નહિ. જ્ઞાનના વાણીરૂપી સ્વરૂપથી જ જ્ઞાન પ્રકાશિત થાય છે... કાલિદાસ આ જ વિચારથી પ્રેરાઈને પાર્વતી અને પરમેશ્વર શબ્દ અને અર્થની પેઠે અવિભક્ત છે એમ રઘુવંશમાં “વાગર્થાવિવ સમ્પૃક્તૌ” એ શ્લોક દ્વારા સ્પષ્ટ કરે છે.

આ શ્લોકના સંદર્ભમાં દંડીએ કરેલી શબ્દજ્યોતિની પ્રશંસા યાદ કરવા જેવી છે. તે કહે છે : “જો શબ્દ નામની જ્યોતિ સંપૂર્ણ સંસારમાં પ્રકાશતી ન હોય તો સમગ્ર ત્રણે ભુવનોમાં ગાઢ અંધકાર છવાઈ જાય.”

વાણી મૌનમાંથી ઉદ્ભવે છે અને મૌનમાં શમે છે. આપણે બધાં એમ માનીએ છીએ કે આપણો વાણી પર કાબૂ છે, પરંતુ વાણી આપણા પર કાબૂ જમાવે છે. આપણે જ્યાં સુધી બોલતાં નથી ત્યાં સુધી આપણને ખબર નથી હોતી કે આપણે શું બોલી રહ્યા છીએ. કેટલીક વખત આપણા બોલવા પર આપણને આશ્ચર્ય થાય છે. શબ્દો પ્રતીકાત્મક છે, ગમે તેટલી સુંદર રીતે તે સત્યને વ્યક્ત કરતા હોય પરંતુ તે સત્ય નથી. શ્રી અરવિંદ લખે છે : “સામાન્ય રીતે વાણી સપાટી ઉપરની પ્રકૃતિની અભિવ્યક્તિરૂપે હોય છે. તેથી આવી વાણીમાં પોતાની જાતને વધારે પડતી બહાર ફેંકવાથી શક્તિ ક્ષીણ થાય છે, અને જે અંતરબ્રવણમાંથી સાચા જ્ઞાનનો શબ્દ આવી મળે છે, તે શ્રવણને રોકી રાખે છે. ‘વાતો ઓછી કરો અને શક્તિ મેળવો’ એનો તત્ત્વતઃ એ જ અર્થ છે. મનની શાંતિમાં અને નીરવતામાં માણસને વધારે સાચું જ્ઞાન મળી આવે છે, એટલું જ નહિ વધારે મહાન શક્તિ મળી આવે છે. શારીરિક પરિવર્તન માટે વાણીનો સંયમ અતિ આવશ્યક છે. બોલવાનું બને તેટલું ઓછું કરવું તે સાચા કર્મને માટે - આંતરસાધના માટે ખરેખર મદદરૂપ થાય તેમ છે. જીભને વશ કર્યા સિવાય ભક્ત થવું અશક્ય છે.” એક મુસ્લિમ સાધુ કહેતો : “જીહ્વાનું વહેણ બંધ કરો એટલે હૃદયનું વહેણ આપોઆપ ફૂટી નીકળશે.”

વાણીના વૈખરી, મધ્યમા, પશ્યન્તી અને પરા એમ ચાર પ્રકાર છે - ચાર સ્તર છે. જે બોલીએ તે વૈખરી, જે કંઠમાં છે તે મધ્યમા, જે હૃદયમાં નીરખી શકાય છે તે પશ્યન્તી અને જે ધૂંધળી અથવા અશબ્દ છે, જેણે હજુ સુધી શબ્દનું રૂપ લીધું નથી તે પરા છે. જ્ઞાનેશ્વર મહારાજ કહે છે : “આ ચારે વાણીઓ એ તો અવિદ્યાનો શૃંગારમાત્ર છે.” “વાણીને અટકાવી દેવી તેના કરતાં તેના પર કાબૂ રાખવો તે મહાન અને ફળદાયી તપસ્યા છે.” એમ શ્રી અરવિંદ સમજાવે છે. આ સાથે તેઓ એમ પણ કહે છે : “જો તમારે સત્યના કરણ બનવું હોય તો હંમેશાં સત્ય બોલવું જોઈએ, અસત્ય નહિ.”

શ્રી એ. જી. ભટ્ટ સાહેબે બહુ જ સુંદર વાત કરી છે : “મુખરતાનો અભાવ, વાણીનો સંયમ એ જ્ઞાનીનો સદ્ગુણ છે, ભૂષણ છે. એમ મહાકવિ કાલિદાસ પણ ‘જ્ઞાને મૌનમ્’ એ ઉક્તિ દ્વારા સૂચવે છે.” શ્રી રમણ મહર્ષિ દક્ષિણામૂર્તિ શિવની વાત કરતાં કહે છે : “ગુરુ મૌન છે અને શિષ્યોના સંશયો આપોઆપ છેદાઈ જાય છે. મૌન સર્વોત્તમ ભાષા છે અને ઉત્તમ આધ્યાત્મિક દોરવાણી છે.”

આ સાથે લાઓત્સુએ [Laotzu] કરેલું સાચા જ્ઞાનનું વર્ણન સ્મરણમાં રાખવા જેવું છે :

"He who knows, does not speak. He who speaks does not know." “જે જાણે છે તે બોલતો નથી, જે બોલે છે તે જાણતો નથી.”

*

જે આપના અંતરમાં વિશેષે સ્ફુરી રહ્યું ભાસ્વર દીપરૂપે,
ચૈતન્યરૂપે સઘળે પ્રકાશે તે જ્યોતિને અંતર આ નમે છે. ૧૨

જે [જ્યોતિ] આપના અંતરમાં વિશેષે [કરીને] ભાસ્વર [= તેજસ્વી] દીપરૂપે સ્ફુરી
રહ્યું [છે] ['જ્યોતિ' શબ્દ સંસ્કૃતમાં નપુસંક-લિંગ છે, તેથી 'રહ્યું'] [અને] જે સઘળે
ચૈતન્યરૂપે પ્રકાશે છે[= અનુભવાય છે] તે જ્યોતિને આ અંતર નમે છે.

શ્રી ભદ્ર સાહેબની આ રચનાના પ્રત્યેક શ્લોકમાં ભારોભાર અર્થસભરતા રહેલી છે. આ કડીને સમજવામાં મને શ્રી રમણ મહર્ષિએ મુલાકાતીઓ-દર્શનાર્થીઓ સાથે કરેલ વાર્તાલાપ મદદરૂપ થયો છે. તેઓ કહે છે - “ચિત્તવૃત્તિઓ બાહ્યપદાર્થોનો આકાર ધારણ કરે છે, અને વૃત્તિઓ પર પડતો પ્રતિબિંબિત પ્રકાશ પદાર્થોને પ્રકાશિત કરે છે. હવે વૃત્તિઓની ઉપેક્ષા કરી એમને પ્રકાશિત કરનાર પ્રકાશ તરફ જુઓ. મન નિશ્ચલ બને છે અને જ્યોતિ સ્વયંપ્રકાશમાન રહે છે. રજસ, તમસ વિનાનું શુદ્ધ મન શુદ્ધ અને સ્વયંપ્રકાશ-માન છે. આ આત્મસાક્ષાત્કાર છે.”

આની વિશેષ સમજૂતીરૂપે શ્રી રમણ મહર્ષિ કહે છે : “આત્મા હૃદય છે. હૃદય સ્વયંપ્રકાશ છે. પ્રકાશ [Jyothi, Light, Effulgence] આત્મામાંથી પ્રગટ થઈને મગજમાં પહોંચે છે, જે મનનું સ્થાન છે. મન વડે જગત જોવાય છે. અર્થાત્ આત્માના પ્રતિબિંબિત પ્રકાશથી જગત દેખાય છે. મનની મદદથી એ દેખાય છે. મન જ્યારે પ્રકાશિત બને છે ત્યારે એ જગત વિશે સભાન બને છે. જ્યારે એ પોતે પ્રકાશિત થતું નથી ત્યારે જગત વિશે સભાન હોતું નથી. જો મનના મૂળને અંદર તરફ વાળવામાં આવે તો વસ્તુસત્તાનું જ્ઞાન થતું નથી અને ફક્ત આત્મા જ હૃદય તરીકે પ્રકાશિત થાય છે.

“આત્મા અથવા હૃદયના પ્રતિબિંબિત પ્રકાશને કારણે મન ઉપયોગી બને છે. પદાર્થો જોવામાં એનો ઉપયોગ થાય છે. જ્યારે એને અંતર્મુખ બનાવવામાં આવે છે ત્યારે પ્રકાશનું [જ્યોતિનું] ઉગમસ્થાન આપમેળે પ્રકાશે છે અને મન ઝાપું અને નિરુપયોગી બની દિવસના ચંદ્રની જેમ રહે છે. ભદ્ર સાહેબ પોતાના ગુરુવર્ય પૂજ્ય શ્રીમોટાની આ સ્થિતિનું વર્ણન કરીને - આ પ્રકાશને - આ આત્મારૂપી જ્યોતિને નમન કરે છે. ગુરુ પ્રત્યે પોતાનો સમર્પણભાવ વ્યક્ત કરે છે. ઈશ્વર-ગુરુ સાધકની સાચી શરણાગતિ સિદ્ધ થતાં સૂર્ય જેમ જગતને પ્રકાશિત કરે છે તેમ તેના [સાધકના, શિષ્યના] હૃદયમાં જ્ઞાનની જ્યોતિ પ્રકાશિત કરે છે. ભગવદ્ગીતાના ૧૦મા અધ્યાયના ૧૧મા શ્લોકમાં દર્શાવ્યું છે : “[જે મારી અનન્યભાવે ભક્તિ કરે છે] તેમના પર કૃપા કરવા માટે તેમના હૃદયમાં અન્તર્યામીરૂપે રહેલો હું તેજથી ઝળહળતા જ્ઞાનમય પ્રદીપ વડે અજ્ઞાનરૂપી અંધકારનો નાશ કરું છું.”

(કમશઃ)

* * *

પ. જીવનપરાગ - અભિપ્રાય કશાયનો બાંધી લેવો ઘટે નહિ

આપણે આપણું કહ્યું કરવાનું છે, મનનું કહ્યું નહિ. મન કહે તે પ્રમાણે કરવાનું હોય તોપણ, તે વેળા તરત તો નહિ જ; પણ થોડીવાર પછી જાણે આપણે જ કરતાં હોઈએ, એમ કરીને તે કરવાનું રાખો.

*

વ્યક્તિઓના નવા પરિચયો અને સંબંધો કરવાનું આપણે મન રાખવાનું નથી; પરંતુ કંઈક આવી જ પડે તો કોઈ જાતની અવગણનાની વૃત્તિ ન રાખવી.

*

સાધનાકાળના શરૂ શરૂના તબક્કે જે જુદું જુદું વાંચવામાં પડી જાય છે, તે ગૂંચવાડામાં પડશે-એ રીતે એનો માર્ગ ખુલ્લો રહેવામાં અડચણો આવશે. એનું મન એને હજારો પરસ્પર વિરોધી દિશાઓમાં તાણી જશે. અનેક તર્કવિતર્ક જાગશે. સૌથી ઉત્તમ તો એ છે કે સાધનામાર્ગનું વાંચવાની તે વેળા જરૂર નથી જે સૂચવાયું હોય તે જ પ્રેમભાવે, સમર્પણભાવે, શરણાગત રહીને ઉત્કટભાવે કર્યા કરીશું ને એમાં જ્યારે સ્થિત થતા જઈશું ને ભગવાનનો ભાવ આપણામાં સ્થિર થવા માંડે, ત્યાર પછી જે કંઈ વાંચવું હોય તે વાંચવું.

*

ઊર્મિ-લાગણી આપણું અણમોલું ધન છે. ધૂળધોયો જેમ સોનું ભળેલી ધૂળમાંથી ધૂળ ધૂળ કાઢી નાંખી સોનું તારવી લે છે, તેમ લાગણીમાંથી આપણે તેવું તારવી લઈ શકીએ છીએ, તેનો ઉપયોગ કરી શકીએ છીએ, પરંતુ તેમાં લાગણી સાથે રમત કરવા જઈને એને નોતરવી ન ઘટે કે આપણે સામે જઈને એને ખેંચી લાવવાની કે ઉતારવાની ન હોય, કારણ કે તેમાં ખોવાઈ જવાવાનો પૂરો સંભવ છે.

ઊર્મિને, લાગણીને દબાવવી એ ઠીક નથી; પરંતુ તે સાથે, એ ઊર્મિવાળી લાગણીની સાથે, વહાં જવું એ પણ ઈષ્ટ નથી. બન્ને વચ્ચેનો આપણાથી લાભપ્રદ રસ્તો ખોળી લેવાવો ઘટે.

*

કોઈ પણ કામ કરતાં પહેલાં આપણે વિચારવાનું રાખવાનું છે; કરતી વખતે કે પછી એ વિષે કશું જ વિચારવું નહિ.

*

કશું દબાવવાનું નથી. દબાયેલું હશે તે મનમાં ક્યારા તરીકે પડી રહેશે ને વખતોવખત ઉપર તરી આવશે.

*

આખા દિવસની માનસિક ભૂમિકાનું સ્થાન ફેરવીને, હૃદય પર લાવીને વર્તવાનું રહેશે; એટલે ભાવથી પ્રેરાઈને આપણે બધું કામ કરવાનું છે.

*

મનને તદ્દન ખાલી રાખ્યા કરવાનું છે. જે કંઈ વિચારો, ગડમથલો ઊપજે એનો તુરત ઉકેલ કરી દેવાનું આપણે રાખવું.

*

બધો ઝોક-આગ્રહ માત્ર સાધના ઉપર જ મૂકો.

*

સત્ત્વગુણના પણ ગુલામ થવાનું નથી.

*

પહેલાંનું ભણેલું ભૂલવું પડશે.

*

એક વાર તો સારા સ્વભાવની પણ પર થાઓ.

*

જે કંઈ કરતાં રહીએ તેમાં દિલ હોય, પ્રેમ હોય, રસ હોય અથવા એ બધાં ન હોય તોયે એ બધાં

જન્મવાનાં જ છે એવી શ્રદ્ધાથી, વિશ્વાસથી ને ધગશથી સર્વ કંઈ કર્યા કરીએ, એનો તંત પકડી રાખીએ એટલી જાગૃતિ આપણે રાખવી જોઈશે.

*

સાધકનું પ્રત્યેક કાર્ય સહેતુક થવું ઘટે છે ને તે ઊર્ધ્વ હેતુ પૂર્ણ થવો જોઈએ.

*

ભક્તિ કોઈના જેવી આપણે માગવાની ન હોય, કારણ કે પ્રત્યેક વ્યક્તિની વૃત્તિના પ્રકાર નોખા નોખા હોય છે. એકના પ્રમાણનું ખોખું બીજાને બંધબેસતું ન પણ આવે.

*

જ્યારે આપણે આપણા જીવનમાં આપણા આ સાધનાના કાર્યને જ સર્વોપરી લેખીશું ને એને જ વધુમાં વધુ મહત્ત્વ આપતાં રહીશું, ત્યારે જ સાધનાને યથાર્થ સ્વરૂપમાં ફળતી અનુભવી શકીશું.

*

સ્વજનોને કે કોઈને પણ પત્રો લખો ત્યારે માત્ર કોરી હકીકતવાળા જ કાગળો ન લખતાં એમાં લાગણી, ભાવ, વ્યક્તિગત પ્રેમસ્પર્શ વગેરે પ્રગટવા દેવાં. તે લખતી વેળા આપણે જાણે તેમના દિલની પાસે હોઈએ, આપણી ચેતના જાગ્રતપણે ત્યારે આપણામાં જ સમાયેલી રહે, એવું થઈને લખવું. પત્રલેખનને પણ સાધનાનું અંગ ગણવું પડશે ને બનાવવું જોઈશે. આપણા હૃદયના પ્રેમભાવને વધારે વેગ આપવાને માટે આપણા પ્રેમીની સાકાર ચેતના અથવા વધુ સારું તો ભાવાત્મક ચેતના આપણી સામે સાધન તરીકે આપણે જગાડવાની છે.

*

આપણા આગ્રહો, વિચારો, મંતવ્યો, ખ્યાલો વગેરેને આપણે બીજાઓ ઉપર ન લાદીએ ને કંઈ કહેવાનું હોય તે એક વખત પ્રેમપૂર્વક કહીએ અને તે પણ જરાકે ભાર દીધા વિના; ને પછીથી એનો

સમૂળગો વિચાર પણ કાઢી નાખીએ. સૌ કોઈને એમની એમની રીતે એમના જ વાતાવરણમાં સ્વતંત્રપણે વિકસવા દઈએ.

*

આપણે બીજી સકળ વૃત્તિઓનું જોશ ને એનું સ્વચ્છંદીપણું મિટાવવું હોય તો આપણા કામની ભાવનામાં ખૂબ એકાગ્રપણે, ઉત્કટ ભાવથી વળગ્યા રહેવું જોઈશે; તે સિવાય આ વસ્તુ થવી શક્ય નથી, અને આવું કરીશું તો જ બીજી વસ્તુઓને આપણે ગૌણપણે હાથમાં કે મનમાં લઈ શકીશું.

*

સાધન મુખ્ય નથી-જેમ કામ મહત્ત્વનું નથી. પણ કામની ભાવના મહત્ત્વની છે. તેમ સાધનાથી જો ભાવનાના પરિણામ પર ને તેનાં સૂક્ષ્મ પરિવર્તનોમાં ઉત્તરોત્તર ફરક પડતો રહેતો ન હોય, તો આપણું સાધન માત્ર જડ યંત્રની રીતે થાય છે એમ સમજવું. સાધન યાંત્રિક થતાં તે વ્યર્થ ઠરે છે.

*

સાધનાનું કાર્ય ઘણું જ abstract (ભાવનાત્મક કે અપ્રત્યક્ષ) હોવાથી એમાં રસ જમાવવાનું અઘરું હોય છે, કારણ કે એ રસને પકડનાર ને સમજનાર ઈન્દ્રિયો નથી; ઈન્દ્રિયોનો એ વિષય જ નથી. જાગૃત થયેલું હૃદય જ એને અનુભવી શકે છે.

*

જે જણાવવાની હરકત ન હોય તેવાં બધાં મુખ્ય કામો આપણે સૌ સ્વજનોને કહીએ; તેમની સલાહ લઈએ; ને તેઓને તે પણ તેમનું જ કામ છે એમ લાગવા દઈએ; જેથી બધાં આપણા કામમાં રસ લેતાં થશે અને તેમ થતાં આપણું કામ કેટલેક અંશે હળવું પણ થશે.

*

કશાયમાં સગડગ થવાપણું ન હોય.

*

કોઈ પણ આપણું કશુંક પ્રેમથી કરે, તો આપણે તેની ખૂબ કદર કરવી. એવી કદરભાવના આપણે સરળતાથી અને સહૃદયતાથી રાખવાની છે. એથી સામાના દિલ પર અસર થાય છે, ને તેને પણ આપણી તરફ લાગણી રાખવાને ઉત્તેજન મળે છે. વળી આપણામાંનું અક્કડપણું પણ ઓછું થાય છે.

*

આપણાથી થતાં બધાં કામોમાં કંઈ લાભ મેળવવાની કે ગેરલાભ થવાની કશીયે ઈચ્છા કે ભય આપણે રાખવાનાં નથી. એનું સ્વાભાવિક પરિણામ લાભમાં કે ગેરલાભમાં ભલે આવતું હોય; પરંતુ આપણી માનસિક ભૂમિકામાં તેવી ઈચ્છાને ક્યાંયે સ્થાન ન હોય એટલું આપણે સતત જોવું ઘટે.

*

કામ કદીયે આપણને વિઘ્નકર્તા થશે નહિ. તે તો એક રીતે આપણી ધારણામાં આપણને વધારે મક્કમ બનાવવાને માટે અને દૃઢ રહેવાને માટે, કસોટી કરવાને માટે મળેલી તક છે.

*

પોતાનાં આપ્તજનોને પણ પોતાની ધૂનમાં વાળવાને માટે આપણામાં કશોયે આગ્રહ ન રહેવો ઘટે.

*

ગુરુની સાથેના સ્થૂળ પરિચય કરતાં સૂક્ષ્મ ભાવનાથી આપણો સંપર્ક વધે તે વધુ અગત્યનું છે.

*

સાધક પોતાનું, જાતનું, વિચારોનું, વૃત્તિઓનું, લાગણીઓનું, ભાવનાઓનું ને ચેતનાનું ઊંડું પૃથક્કરણ કરતા રહેવું પડશે; ને તે દરેકને તેના યથાર્થ સ્વરૂપમાં સમજીને આપણા વિકાસમાં તેમનો કેવી રીતે શ્રેષ્ઠ ઉપયોગ યોજી શકાય તે સમજી લેવું પડશે.

*

કોઈ પણ લાગણી કે ઊર્મિનો ઊભરો આવે, ત્યારે તેનો ઉપયોગ નામસ્મરણના વેગમાં કરી લેવાનું ચૂકવું નહિ.

*

સમજણથી આગળ વધ્યા કરવાનું રાખવું; અંધશ્રદ્ધાથી નહિ.

*

જાતીય વિષયવાસનાનો ઉપભોગ તો સાધક માટે ઊંડી ખીણમાં ફેંકાઈ જવા જેવું છે.

*

આપણી ચેતનાની સાંકળ આપણા પ્રત્યેક પ્રિયજનમાં જોડાયેલી રાખવાનું કર્યા જઈશું તો એનું જોર વહેંચાઈને વેડફાઈ જવાનું છે. જ્યાંસુધી આપણામાં એટલી શક્તિ પ્રગટી નથી કે તે બધાં સાથે એકધારું સંધાણ રાખી શકીએ, ત્યાંસુધી તો એકમાં જ ચેતનાની સાંકળ રહ્યા કરે એ જરૂરનું છે.

*

તાવ આવતો હોય ત્યારે એક પ્રકારનો જુસ્સો હોય છે. તેવે વખતે ભગવાનનું નામસ્મરણ કરીને તાવના વેગનો ઉપયોગ કરી શકાય છે.

*

પ્રામાણિક અને સાચા મથવામાંથી એક દિન સાચો પ્રાણ પ્રગટી જવાનો જ છે. મથે છે તે મેળવવાને માર્ગ છે.

*

અભ્યાસ વધતાં વધતાં જ વૈરાગ્ય જાગવાનો છે.

*

સાધકનું મહત્વનું એક લક્ષણ પ્રસન્નચિત્ત છે.

*

ત્રાટક, ધ્યાન, જાપ, ધારણા એ બધાં સાધનોથી તાત્કાલિક પરિણામ દેખાતું નથી, તેમ છતાં મનને ઊંચી ગતિએ લઈ જનારાં તે સાધનો છે, જો તે

પરત્વેની આપણા હૃદયની આંખ ને ભાવના ખૂલી ગયાં હોય તો.

*

આપણે વારંવાર આપણને નીરખ્યાં કરવાનું છે ને મનથી અલગ પડતાં કે થતાં પણ શીખવાનું છે.

*

ઈન્દ્રિયોના સ્પર્શ તથા વિષયોને મન ન સ્વીકારી શકે તે કાજે નિઃસ્પંદતા તથા નીરવતા સ્થાપવી જોઈશે. સમતા કેળવવાની પણ એટલી જ જરૂર છે. સમતા વિના શાન્તિ ન સંભવે.

*

મનને તો હજી બુદ્ધિની મદદ વડે એના આડાઅવળાપણાને સમજીને કંઈક અંશે કાબૂમાં પણ લાવી શકાય, પરંતુ બુદ્ધિનું તેવું નથી હોતું. બુદ્ધિ એ પ્રકાશ રૂપે છે; એ હાદને પ્રગટ કરે છે; સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ છે, તેવી બુદ્ધિની શુદ્ધિ પણ તેટલી જ જરૂરી છે.

*

પ્રાણમાંથી ઉત્પન્ન થતાં આવેશો, આવેગો, આતુરતાપૂર્વકનાં શોક, મોહ, રાગ, દિલગીરી, તલસાટ આદિ જે ઊઠે છે, તે બધાંનો ઉપયોગ સાધનાનો ભાવ પ્રગટાવવામાં કરી લેવો રહે છે. તેમ કરવાથી તેમની તેમની રીતે તે વપરાતું અટકી જશે ને તેમ થતાં એમની શુદ્ધિ આપોઆપ થશે.

*

આ બધું થવાવા માટેની શક્તિ સંકલ્પબળમાં રહેલી છે. સંકલ્પબળની શક્તિ સર્વોપરી છે. જે તે કંઈ થયા કરતું હોય છે તેની પાછળ સંકલ્પનું બળ કામ કરી રહેલું હોય છે.

*

જે જે કંઈ બને કરે-મનમાં પણ-તે તે બધું શ્રીભગવાનને ચરણકમળે સમર્પ્યાં કરીએ. એમ

સમર્પ્યાં કરવામાંથી એની સાથે હૃદયનો સંબંધ બંધાયે જાય છે.

*

જેની અહંતા ગળી ગયેલી છે, તેને મન કે પ્રાણ અપરા પ્રકૃતિમાં રગદોળાવી શકતાં નથી.

*

અહંકારને હજારો માથાં છે. એનાં માથાં કપાઈ જાય, છતાં નવાં નવાં જન્મતાં હોય છે.

*

‘હે ભગવાન ! આ તને સોંપ્યું’ એમ ખાલ ખાલી બોલ્યે નહિ ચાલી શકે. એમાં સાચેસાચી, ખરેખરી દર્દભરી હૈયાની દાનત તે કાજેની ને તે પરત્વેની પૂરી પ્રકટેલી હોવી જોઈશે.

*

સાધકે એકાકી રહેવાનું છે, છતાં તે એકલોઅટૂલો નથી, નોધારો નથી, જો તેણે શ્રદ્ધાના મૂળમાં ને શ્રદ્ધાના વિષયમાં પોતાનું હૃદય પરોવી દીધું હશે તો.

*

સાધક જ્યારે એકાગ્રપણે, કેન્દ્રિતપણે, સમગ્રપણે શ્રીપ્રભુને અંતઃકરણથી સર્વ રીતે ને સર્વભાવે એકેએક કરણથી સંપૂર્ણ શરણાગતિ પામે છે ત્યાર પછી શ્રીભગવાન એની સાધનાનો ભાર પોતાના હસ્તક લેતા હોય છે.

*

પ્રભુપ્રાપ્તિનો હેતુ કોઈ સ્થૂળ કે સૂક્ષ્મ લાભ મેળવવાનો ન હોવો ઘટે. પ્રભુને ખાતર જ પ્રભુને પ્રાપ્ત કરવાનો છે.

*

સાધકનું હૃદય ને સદ્ગુરુનું હૃદય એ બંનેનો તદ્દન એકરાગ ને એકમેળ-એ આ સાધનામાર્ગમાં ફેટેહની એક સૂક્ષ્મ ચાવી છે.

*

સાધકની જેટલા પ્રમાણમાં પોતાના જીવનવિકાસ પ્રતિની એકાગ્ર ને કેન્દ્રિત સક્રિય ચાહના સવિશેષ, તેટલા પ્રમાણમાં તેના સદ્ગુરુની ચાહના તેના પ્રતિ સવિશેષ.

*

મનમાં દૃષ્ટિ, વૃત્તિ ને વલણ બહિર્મુખ થતાં એમને ટકોરવાં, સંકેલવાં ને સંકોરવાં. આ ત્રણે પ્રક્રિયા સાધકને કાજે ઘણી જરૂરની છે, પણ તે સચેતન જાગૃતિ પ્રગટ્યા વિના નહીં બની શકે. સદ્વસ્તુની કેવળ વાતોથી, ચર્ચાઓથી કે તેવા કશાથી કાર્ય નહિ સાધી શકાય; તેને માટે તો જોઈશે પ્રખર અને પ્રચંડ સાધનાભર્યો પુરુષાર્થ.

*

જીવનને ક્યારાઈ જવાપણું જે બને છે ને તેનું વિકૃત થવાપણું જે પ્રગટે છે તે આપણા મનના નકારાત્મક વલણ વડે કરીને.

*

કોઈનુંયે દિલ જીતવું તે સંપૂર્ણ નમ્રતા પ્રગટ્યા વિના બની શકતું નથી.

*

સદ્ભાવ મેળવવા સદ્ભાવ પ્રગટાવવો પડે છે.

*

પોતાના વર્તન વિષે કોઈ શું કહેશે ને માનશે એની દરકાર રાખ્યે સાધકને પાલવી ન શકે. ધર્મનું વર્તન કરવું એને તુલાની સાથે સરખાવેલું છે. એનો કાંટો જોનાર આપણે પોતે, બીજાં નહિ.

*

સાધન કરવા પાછળની જ્ઞાનાત્મક તમન્ના ને વિકાસની ભાવના જીવતીજાગતી હોવી જોઈશે. તો જ સાધનાના ભાવનાપૂર્વકના અભ્યાસથી થતી પ્રક્રિયામાંથી પ્રાણચેતના પ્રગટી શકે છે.

*

કેટલાક જીવ તો એમ માનતા હોય છે કે સાધકમાં, આવશ્યક હૃદયની સાચી દાનત અથવા જીવનવિકાસ પરત્વેની ઉત્કટ જિજ્ઞાસા પણ ભગવાન જ કરી દેશે, કારણ કે જે તે કંઈ સઘળું ભગવાન કરે છે; માટે આપણી સાધના પણ તે જ કરાવશે. આ સાવ, તદ્દન અજ્ઞાન ભરેલી માન્યતા છે ને સાધનાપંથે અવરોધકર્તા છે.

*

જીવનઆદર્શને વિરોધી એવી સર્વ કોઈ પરિસ્થિતિને સાધક શક્તિમત્તા મેળવવાની સ્થિતિ સમજે છે, ત્યારે તે પ્રભુકૃપાબળને હૃદયથી નોતરીને વધારે સતેજ બને છે.

*

જીવનવિકાસના હેતુ કાજે બધાં મળેલાં સ્વજનોમાં શ્રદ્ધા કે વિશ્વાસ, પ્રેમભક્તિ અને જીવનવિકાસ કાજેની તમન્ના હૃદયમાં પ્રગટ્યા વિના સદ્ગુરુનું તેવાં બધાં મળેલાં સ્વજનોનાં જીવનમાં ને તેમનાં મન, મતિ, ચિત્ત, પ્રાણ, અહમ્ આદિમાં પ્રવેશવાનું ને જીવનવિકાસ કાજે કામ કરવાનું અશક્ય બનતું હોય છે.

*

સદ્ગુરુને પારખવાની કે સમજવાની ખટપટમાં પડ્યા કરતાં એની સાથે હૃદયની પ્રેમભક્તિથી જેટલો રાગ કરી શકાય, તેટલો રાગ હૃદયથી કર્યા કરવામાં સાર છે.

*

સાધનામાં ભાવ મુખ્ય ને મહત્ત્વપણે ભાગ ભજવે છે. સાધનાનું હૃદય જ ભાવ છે.

*

જગતની ને સંસારની નજરે ને રીતે જે તે બધું જોવાનું, જાણવાનું, સમજવાનું, અનુભવવાનું ને મૂલ્યાંકન કરવાનું આપણે મૂકી જ દેવું પડશે.

*

જ્યાં જ્યાં જે જે ઉત્તમ, ત્યાં ત્યાં સાધકનું ભાવાત્મક આકર્ષણ થયા જ કરવાનું ને તેમ થાય તે ઈષ્ટ છે.

*

ગુરુપૂર્ણિમાનો દિવસ સતત ભાવનાપૂર્વક સ્મરણમાં પસાર થાય તેમ ઉજવવાનો હોય. એમાં મૂર્તિપૂજાને સ્થાન નથી, ભાવનાને સ્થાન છે. જેવો ભાવ તેવી વૃત્તિ પ્રવર્તે.

*

સાધકે એકલા સાધનને પકડી રહેવાથી કશું વળવાનું નથી. તેમાં હૃદયનો ભાવ પ્રગટવો ઘટે અને તે ભાવ પાછો કર્મના હાઈમાં જીવતો થવો જોઈએ.

‘જીવનપરાગ’ પૃ. ૧ થી ૧૧

*

આ કાળ કઠણ છે. અનેક પ્રકારની મુશ્કેલીઓથી ઘેરાયેલાં છીએ. એમાં આશાયશ પ્રગટે એ માટે ભગવાનનું સ્મરણ કર્યા કરો. ભાવના કેળવવા માટે ભગવાનનું સ્મરણ નિર્દોષ અને ઉત્તમ સાધન છે.

*

સદ્ભાવ, સહાનુભૂતિ, મતસહિષ્ણુતા, એકબીજા માટે ઘસાવાની વૃત્તિ વગેરે કેળવીએ, તો એ સાચે જ સમાજની મોટામાં મોટી સેવા છે. એવું ઘસાવાનું પ્રેમથી કરો, બેબેબેબે ન કરશો. આ બધું તમે વિચારજો.

*

ઘસાયા વિના દુનિયામાં ચાલતું નથી. પ્રેમથી ઘસાશો, તો ઘણી શક્તિ જીવનમાં પ્રગટશે.

પૂજ્ય શ્રીમોટા વચનામૃત પૃ. ૧૦૭

‘હરિ:ૐ ગુંજન’ને ભેટ આપનારની યાદી

(૧)	મુકુંદભાઈ ઠાકોર (મુંબઈ)	રૂ. ૨૫,૦૦૦/-
(૨)	નીતિનભાઈ પી. પટેલ (અમદાવાદ)	રૂ. ૧૫,૦૦૦/-
(૩)	ઈલાબેન ભરતભાઈ ચોકસી (નડિયાદ)	રૂ. ૧૫,૦૦૦/-
(૪)	ખુશદિલ જીગરભાઈ શાહ (નડિયાદ)	રૂ. ૧૫,૦૦૦/-
(૫)	ઈલાબેન એન. શાહ (અમદાવાદ)	રૂ. ૫,૦૦૦/-
(૬)	નરેન્દ્રકુમાર એમ. પટેલ (ધોળકા)	રૂ. ૩,૫૦૦/-
(૭)	પદ્માબેન જે. શાહ (અમદાવાદ)	રૂ. ૧,૦૦૧/-
(૮)	મયંકભાઈ અમૃતભાઈ પરમાર (વડોદરા)	રૂ. ૧,૦૦૦/-
(૯)	ભાનુભાઈ સી. નાયક (અમદાવાદ)	રૂ. ૧,૦૦૦/-
(૧૦)	મૃદુલાબેન એમ. મુખી (અમદાવાદ)	રૂ. ૫૦૦/-
(૧૧)	ભૂપેન્દ્રભાઈ એચ. દેસાઈ (અમદાવાદ)	રૂ. ૫૦૦/-

ઉપરોક્ત સર્વે સ્વજનોના આભારી છીએ.

પૂજ્ય શ્રીમોટાના ૧૨૧મા અવતરણ દિન ભાદરવા વદ-૪ નિમિત્તે સ્વજનોનો મિલન સમારંભ, સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૮ના 'હરિ:ૐ ગુંજન'ના ટાઈટલ પેજ-૨ ઉપર પ્રકાશિત કરાયેલ આમંત્રણ પત્રિકા અન્વયે યોગાનુયોગ ભાદરવા વદ-૪ના રોજ નરોડા ખાતે યોજાયો હતો. તેનો આ ટૂંક અહેવાલ છે. પૂજ્ય શ્રીમોટાએ નરોડા ગામને ગોકુળિયા ગામ તરીકે બિરદાવેલ છે. નરોડાનાં અનેક સ્વજનો ઉત્સવના યજમાન બની ચૂક્યા છે. શ્રી ઉમેદભાઈ ધનાભાઈ પટેલ ભગત બીડી પરિવારને અઢી દાયકા અગાઉ એવું સદ્ભાગ્ય મળ્યું હતું. સદ્ગત શ્રી ઉમેદભાઈના પુત્ર-પૌત્રના પરિવારને આ ઉત્સવ ઉજવવાનું અહોભાગ્ય શ્રીહરિકૃપાથી પ્રાપ્ત થયેલું. શ્રી કનુભાઈ ઉમેદભાઈ પટેલ, શ્રીમતી મંજુલાબહેન કનુભાઈ પટેલ, શ્રી દર્શનભાઈ કનુભાઈ પટેલ, શ્રીમતી જાગૃતિબહેન દર્શનભાઈ પટેલ અને શ્રી ધ્રુવલ દર્શનભાઈ પટેલ નિમંત્રક તરીકે હતા.

સુરત, લવાછા, નડિયાદ, બોદાલ, અમરેલી ઉપરાંત નરોડા અને અમદાવાદનાં સ્વજનોએ ઉમંગભરે હાજરી આપી હતી. તા. ૨૯-૯-૨૦૧૮ શનિવારે આઠસો જેવાં સ્વજનો અને તા. ૩૦-૯-૨૦૧૮ રવિવારના રોજ લગભગ પંદરસોથી વિશેષ સ્વજનોએ ઉત્સવમાં સહભાગી બની પ્રસાદ ગ્રહણ કર્યો હતો.

આ ઉત્સવમાં ઉદ્ઘોષક તરીકે શ્રીમતી વર્ષાબહેન ત્રિવેદીએ સેવાઓ આપી હતી. નિત્ય પ્રાર્થના-ભજન-ધૂનમાં પલ્લવીબહેને સ્વજનોની સાથે સાથ આપ્યો હતો. ડૉ. વર્ષાબહેન બી. પટેલ દ્વારા મૌન અને નાદના વિષય ઉપર વક્તવ્ય અપાયું હતું. ઉચ્ચ અભ્યાસ, ડૉક્ટરેટ અને થિયોસોફિકલ સોસાયટીમાં દશકા સુધી સેવાઓ આપ્યાને લીધે તેઓશ્રીની રજૂઆત અસ્ખલિત વાફ્રપ્રવાહથી અભ્યાસપૂર્ણ હતી.

હરિ:ૐ આશ્રમ, નડિયાદના પ્રમુખ શ્રી ગૌતમભાઈએ યજમાનપરિવારને ભાવનાભરી શુભેચ્છાઓ પાઠવી હતી. મેનેજિંગ ટ્રસ્ટી શ્રી જિતેન્દ્ર અમીને સંસ્થાનો અહેવાલ રજૂ કર્યો હતો. મૌનાર્થી, પ્રકાશન, લોકકલ્યાણની પ્રવૃત્તિ અને આશ્રમના રિપોર્ટિંગ-રીનોવેશન અંગે તેઓશ્રીએ વિગતો રજૂ કરી હતી.

પૂજ્ય શ્રીમોટાનાં ચરણે ગુરુવંદનામાં સ્વજનોએ ઉમળકાભરે દાન/ભેટનો પ્રવાહ વહેવડાવ્યો હતો. એક અંદાજ મુજબ સાતેક લાખ રૂપિયાની ભેટ થઈ હતી.

આ ઉત્સવથી પ્રોત્સાહિત થઈને સ્વજનોએ આગામી વર્ષોના પૂજ્યશ્રીનાં સ્વજનોના મિલન સમારંભના યજમાન તરીકે નોંધણી કરાવી હતી. જેની યોગ્ય સમયે આશ્રમ દ્વારા જાહેરાત કરાશે. યજમાન પરિવારે સર્વેનો આભાર વ્યક્ત કર્યો હતો. આશ્રમ દ્વારા યજમાન પરિવારને ધન્યવાદ પાઠવ્યા હતા.

*

ગાઢ અને ગૂઢ

અનુષ્ટુપ

વિશ્વમાં જ્ઞાન મૂકેલું, વિશ્વનાથે કૃપા કરી, કિન્તુ બુદ્ધિ ખીલેલી ના, તેથી તે પામતાં નથી. વાયુ આકાશને કેવો, ગૂઢ સંબંધ હોય છે ! વાયુના ગુણદોષોનો, સ્પર્શ આકાશને ન છે. વાયુથી સાવ જુદું હો, એમ આકાશ તો રહે, વાયુ જ્યાં નથી ત્યાંયે, તે આકાશ વિદ્યમાન છે. પ્રભુ એવો રહે વિશ્વે, છતાંયે તે અલિપ્ત છે, છતાં સંબંધ પાસેનો, ગાઢ ને ગૂઢ ત્યાં રહે.

'કર્મગાથા' : પૃ. ૧૩૮

૭. હરિ:ૐ આશ્રમ, નડિયાદનો વાર્ષિક અહેવાલ (૨૦૧૭-૨૦૧૮)

The Bombay Public Trust Act, 1950
Schedule VIII (Wide Rule 17 (1))

Name of the Public Trust : HARI OM ASHRAM, NADIAD
Trust Registration Number : E/1301/KAIRA Registration date :- 30th March 1962
Address : HARI OM ASHRAM, Post Box No.74, Nadiad - 387 001
Bank account No. of trust for Transcation of foreign contribution: Bank of Maharashtra A/c No :- 20148787997
F.C.R.A No. and Date : 042040022 , 05th January 1985

Income & Expenditure Account for the year ending on 31st March 2018

Expenditure	Rs.	Rs.	Income	Rs.	Rs.
To Expenditure in respect of properties			By Rent		
Rent, taxes, cesses			Accrued	-	
Repairs and maintenance			Realised	-	
Insurance		16,495			
Depreciation (By way of provision or adjustments)					
Other expenses (Land Mahsul & Land Measurement Expenses)			By Interest		
			On F D R interest	1,16,372	
			On Saving A/c	81,115	
To Establishment expenses					
As Per Schedule-G		6,58,721	On Securities		
			On Loans		
To Remuneration to Trustees			On Bank Accounts	-	1,97,487
To Legal expenses		16,000			
To Audit fees		28,910			
To Contribution and fees		6,540	By Dividends		
To Amounts written off					
(a) Bad debts			By Donations in cash or in kind		
(b) Loan scholarships			As Per Schedule-F		24,08,424
(c) Irrecoverable rents			International F.C.R.A no.		
(d) Other items			042040022		
			Received from		
			From HUDCO		
To Miscellaneous expenses			By Grants		
As Per Schedule-H		1,34,663			
To Depredation			By Income from other sources		3,45,229
As per Schedule-B		6,91,522			
To Amounts transferred to reserve or specific funds					
To Expenditure on objects of the Trust					
(a) Religious					
(b) Educational		3,90,000	By Transfer from Reserve		
(c) Medical relief					
(d) Relief of poverty					
(e) Other charitable objects					
(As Per Schedule-I)		5,24,115			
To Surplus carried over to Balance Sheet			By Deficit carried over to Balance Sheet		
		4,84,175			
Total		29,51,140	Total		29,51,140

As per my report of even date

For M.R.Pandhi & Associates
Chartered Accountants
Firm Registration Number : 112360W
Address: 101-102, Panchdeep complex, Mayur Colony, Nr.
Mithkhal Six Roads, Navrangpura, Ahmedabad-380009.
Ph. No. 26565949

(A.R.Devani)
Partner
Membership No: 170644
Ahmedabad, 01 September, 2018

For Hari Om Ashram Nadiad

Hari Om Ashram, Post Box No.74, Nadiad - 387 001

Managing Trustee
Hari Om Ashram
Nadiad-387001

Nadiad, 01 September, 2018

The Bombay Public Trust Act, 1950
Schedule VIII (Wide Rule 17 (1))

Name of the Public Trust : HARI OM ASHRAM, NADIAD
Trust Registration Number : E/1301/KAIRA Registration date :- 30th March 1962
Address : HARI OM ASHRAM, Post Box No.74, Nadiad - 387 001
Bank account No. of trust for Transaction of foreign contribution: Bank of Maharashtra A/c No :- 20148787997
F.C.R.A No. and Date : 042040022 , 05th January 1985

Balance Sheet as at 31st March, 2018

Funds and Liabilities	Rs.	Rs.	Property and Assets	Rs.	Rs.
Trust Funds or Corpus			Movable & Immovable Properties		
Balance as per last Balance Sheet	61,70,438		Balance as per last Balance Sheet	1,18,72,044	
Add : Addition during the year	-	61,70,438	Additions during the year	94,720	
			Less : Electrical fitting discarded	-	1,19,66,764
Other Earmarked Funds			Investments		
Trust deed or scheme or out of the income)					
Earmarked fund(as per Schedule-A)	1,10,83,754		Furniture & Fixtures		
Depreciation Fund(as per Schedule-B)	33,28,398		Balance as per last Balance Sheet		
Sinking Fund	-		Additions during the year		
Reserve Fund	-		Less : Sales during the year		
Any Other Fund	-	1,44,12,152	Depreciation up to date		
Loans (Secured or Unsecured)			Loans: (Secured or unsecured)		
From Trustees	-		Loan Scholarships	-	
From Others	-		Other Loans-	-	
Liabilities			Advances		
For Expenses- unpaid sevak fund	-		To Trustees	-	
For Advances	-		To Employees	-	
For Rents and Other Deposits	2,68,051		To Contractors	-	
For Sundry Credit Balances	-		To Lawyers	-	
Provisions- TDS	-	2,68,051	To Others- (As per Schedule-C)	28,00,005	28,00,005
Income & Expenditure Account			Income Outstanding :		
Balance as per last Balance Sheet	(6,17,571)		Rent	-	
Less : Appropriation, if any	-		Interest	-	
Add : Surplus/Less :Deficit	-		Other Income	-	
as per Income & Expenditure A/c	4,84,175	(1,33,396)	Cash & Bank Balances		
			Current A/c or Fixed Deposit & Saving	50,95,676	
			Accounts		
			In F.C.R.A account no. BOM A/c No :	9,252	
			20148787997		
			Amount laying with Bank - BOM	8,16,127	
			Cash on hand		
			(As per Schedule- D)	29,420	59,50,475
			Income & Expenditure account		
			Balance as per last Balance Sheet	-	
			Less : Appropriation, if any	-	
			Add : Surplus/Less :Deficit	-	
			as per Income & Expenditure A/c	-	
Total		2,07,17,244	Total		2,07,17,244

As per my report of even date

* Income Outstanding (if A/cs. are kept on cash basis)

The above Balance Sheet to the best of our belief contains true account of the Funds and Liabilities and of the Property and Assets of the Trustee.

For M.R.Pandhi & Associates
Chartered Accountants

Firm Registration Number : 112360W

Address : 101-102, Panchdeep complex, Mayur Colony, Nr. Mithkhalii Six Roads, Navrangpura, Ahmedabad 380009. Ph. No. 26565949

(A.R.Devani)

Partner

Membership No: 170644

Ahmedabad, 01 September, 2018

For Hariom Ashram Nadiad

Hariendra Amin
Hari Om Ashram, Post Box No.74, Nadiad - 387 001

Managing Trustee
Hari Om Ashram
Trustee
Nadiad-387004

Nadiad, 01 September, 2018

॥ हरि : ॐ ॥
पूज्य श्रीमोडानो वरवमो प्रागट्य दिन
जन्मोत्सव - दि. 30 - 06 - 2016

Printed and Published by RAJENDRA BACHUBHAI RAVAL on behalf of HARI OM ASHRAM and Printed at Sahitya Mudranalaya Pvt. Ltd., 55/15, City Mill Compound, Kankaria Road, Ahmedabd-380022 and published from 89, Payal Park, Near Star Bazar, Satellite, Ahmedabad-380015. Editor RAJENDRA BACHUBHAI RAVAL

